

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TEISĖS TEORIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA

Neakivaizdinės studijų formos
IV kurso baudžiamosios justicijos
studijų atšakos studento
Dariaus Milašiaus

MAGISTRO DARBAS

**NUSIKALTIMAI IR BAUSMĖS LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS
TEISĖJE**

Vadovas: doc. dr. Jevgenij Machovenko

Recenzentas: doc. dr. Jaunius Gumbis

Vilnius, 2007

TURINYS

Įvadas.....	3
I. Nusikaltimai ir bausmės LDK ikistatutinėje teisėje.....	7
1. Nusikaltimų samprata.....	7
2. Bausmių sistema ir bausmių samprata.....	22
II. Nusikaltimai ir bausmės LDK statutinėje teisėje.....	27
1. Nusikaltimų samprata.....	27
2. Bausmių sistema ir bausmių samprata.....	45
Išvados.....	50
Literatūros sąrašas.....	52
Magistrinio darbo santrauka.....	54

ĮVADAS

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (toliau – LDK) pradėjo formuotis XIV a. pradžioje (pats LDK pavadinimas pradėtas vartoti maždaug nuo 1323 m.) ir gyvavo iki trečiojo Lietuvos – Lenkijos valstybės padalinimo 1795 m. Per šį, beveik 500 m., laikotarpį LDK įvyko daug socialinių pokyčių, sąlygojusių permainas ir to meto teisėje, tame tarpe ir baudžiamojoje. S. Vansevičius, V. Andriulis LDK teisės raidą skiria į du laikotarpius: ikistatutinę ir statutinę teisę. Ikistatutinės teisės laikotarpis pasižymi išlikusių teisės šaltinių skurdumu. Pagrindiniai išlikę ikistatutinės teisės šaltiniai yra Pamedės bei Kazimiero teisynai. Statutinės teisės laikotarpį, pradedant nuo Pirmojo Lietuvos Statuto (toliau – I LS) priėmimo 1529 m., galime laikyti LDK teisės suklestėjimo ir didelių pokyčių laikotarpiu.

Darbo aktualumas pasireiškia tuo, kad analizuojant to meto baudžiamosios teisės raidą, tame tarpe nusikaltimų ir bausmių struktūros bei sampratos kaitą, galima suprasti kokie socialiniai pokyčiai ir kaip tai įtakoją. Galima pamatyti, kaip kito baudžiamosios teisės aktų sudarytojų požiūris į nusikaltimą, kaip į vieną iš svarbiausių socialinių reiškinių. Keleto amžių baudžiamosios teisės analizė ir jos palyginimas su šiuolaikine baudžiamąja teise leistų plačiau pažvelgti į šiuolaikinės baudžiamosios teisės raidą, aiškiau suprasti dabar vykstančius jos pokyčius ir jų priežastis, gal net daryti tam tikras prognozes.

Magistrinio **darbo tikslas**, dėstomojoje dalyje išanalizavus ir apibendrinus LDK baudžiamosios teisės šaltinius, palyginti nusikaltimų ir bausmių sampratos bei jų struktūros kaitą tiriamuoju laikotarpiu, palyginti šiuos reiškinius su šiuolaikinės baudžiamosios teisės teorija, siekiant atsakyti į tokius klausimus:

1. Ar baudžiamoji atsakomybė kildavo tik už galiojančiu įstatymu uždraustą veiką?
2. Ar baudžiamoji atsakomybė kildavo tik už kaltai padarytą veiką?
3. Ar baudžiamojon atsakomybėn buvo traukiamas tik tas asmuo kuris padarė nusikaltimą?
4. Ar bausmė už nusikaltimą buvo skiriama tik vadovaujantis įstatymu?
5. Ar tuometinėje teisėje buvo žinomi pasikėsinimo ir rengimosi nusikalsti institutai?

6. Kokiame LDK teisės raidos etape nusikaltimas pradėtas suprasti visų pirma kaip žala valstybei ir visuomenei, o ne asmeniui?
7. Ar vienas pagrindinių bausmės požymių – oficialumas buvo įtvirtintas LDK teisėje?
8. Ar vienas pagrindinių bausmės požymių – viešumas buvo įtvirtintas LDK teisėje?
9. Kokia buvo bausmės paskirtis LDK teisės raidos etapuose?

Magistrinio **darbo tyrimo objektas** - LDK teisės šaltiniuose įtvirtintos normos reglamentuojančios bausmes ir nusikaltimus, nusikaltimų ir bausmių sistemos, nusikaltimų sudėtis sudarantys objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, nusikaltimų ir bausmių sistemų ir sampratų raida. Darbo tikslai siekti taikant istorinį, lyginamąjį, sisteminių, lingvistinį bei loginį teisės aiškinimo **metodus**. Istorinis metodas naudotas siekiant atskleisti nusikaltimų ir bausmių raidą įvairiais LDK istorijos etapais. Sisteminio analizės metodo taikymą įgalina sisteminė teisės prigimtis, šiuo metodu remtasi siekiant palyginti bendrąsias ir specialiąsias baudžiamosios teisės normas, taip atskleidžiant tikrąjį jų turinį. Loginis tyrimo metodas įgalino nustatyti nusikaltimų ir bausmių sistemos pokyčius įvairiais teisės laikotarpiais. Lyginamasis teisės metodas naudotas palyginti pokyčius nusikaltimų ir bausmių struktūrose ir sampratų kaitą įvairiais LDK teisės etapais bei viso to palyginimui su šiuolaikine baudžiamąja teise.

Įvairūs autoriai nagrinėjantys LDK baudžiamosios teisės šaltinius, tiek istorikai tiek teisininkai, paprastai savo darbuose aprašo atskirus teisės šaltinius ir juose įtvirtintus nusikaltimus bei bausmes. Šiuose darbuose pagrindinis dėmesys skiriamas teisės šaltiniuose įtvirtintų nusikaltimų bei bausmių sistemų apibudinimui, jų sampratų atskleidimui. Todėl šio **darbo originalumas** pasireiškia pirma tuo, kad analizuoti ne pavieniai teisės šaltiniai, o grupė teisės šaltinių priklausančių skirtingiems LDK teisės raidos etapams, siekiant atskleisti bausmių ir nusikaltimų sampratų kaitą LDK teisėje. Antra – ikisatutinėje ir statutinėje baudžiamojoje teisėje besivysčiusių baudžiamosios teisės sampratų, joje besiformavusių pagrindinių baudžiamosios teisės nuostatų palyginimas su pagrindinėmis šiuolaikinės baudžiamosios teisės nuostatomis.

Iš ikistautinės teisės laikotarpis, kaip jau minėta, pasižymi išlikusių baudžiamosios teisės šaltinių skurdumu. Daugiausiai informacijos apie šio periodo baudžiamąją teisę randame Pamedės ir Kazimiero teisyuose. Pamedės teisyne, prie LDK teisės šaltinių galime priskirti tik su tam tikrom išlygom. Pamedės teisyne buvo priimtas 1340 m.

Pamedės prūsų susirinkime. Jame kodifikuota prūsų paprotinė teisė. Tai svarbus teisės šaltinis teikiantis informacijos ne tik apie prūsų, bet ir jiems giminingų lietuvių paprotinę teisę. LDK teisės ištakoms pažinti šis teisyne vertingas ir tuo, kad, istoriko V. Pašutos nuomone, juo galėjo būti vadovautasi ir Žemaitijoje, kai ši XV a. pradžioje buvo patekusi į Kryžiuočių ordino administracinę ir teisinę priklausomybę.¹ Kazimiero teisyne, ukrainiečio R. Laščenko nuomone, buvo pirmasis LDK teisės kodifikavimo bandymas.² Šis vos 25 straipsnių teisės aktas 1468 m. buvo patvirtintas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Kazimiero. Nepaisant to, kad nėra vieningos nuomonės apie šio teisės akto galiojimo erdvę LDK, jis yra vertingas to meto baudžiamosios teisės šaltinis. Šiuo teisyne bandyta suvienodinti LDK taikytą baudžiamąją teisę bei bausmių už turtinius nusikaltimus skyrimą. Teisyne baudžiamosios normos reglamentuoja vien tik turtinius nusikaltimus. Šiame darbe panaudotas dar vienas ikistatutinės teisės šaltinis – Kariuomenės nuostatai, priimti 1507 m. Minsko seime. Nors šis teisės aktas reglamentuoja karinės tarnybos tvarką, jame galima rasti normų nustatančių atsakomybę už turtinius nusikaltimus ir nusikaltimus prieš asmenį. Jis vertingas dar ir tuo, kad artimas pagal laiką ir kai kurių normų turinį Pirmajam Lietuvos Statutui. Statutinės teisės periodas, priešingai ikistatutiniam, pasižymi išlikusių teisės šaltinių gausa. Magistrinio darbo apimtis teledžia panagrinti tik pagrindinius: 1529 m., 1566 m. ir 1588 m. Lietuvos Statutus. Visi šie statutai yra išskirtinės svarbos istorijos bei teisės šaltiniai. Juose labai aiškiai atsispindi valstybinės baudžiamosios teisės pradžia.

Analizuojant Pamedės teisyne reglamentuotus nusikaltimus ir bausmes rėmėmės visų pirma vadovėliu „Lietuvos teisės istorija“ [1], kuriame nuosekliai atskleistas jų turinys bei struktūra. Daug informacijos apie baudžiamąją teisę Kazimiero teisyne galiojimo laikotarpiu pasisėmėme iš straipsnių rinkinio „Teisės bruožai Lietuvoje XV-XIX“ [2]. Šio rinkinio straipsniuose yra išsamiai aprašyta turtinių nusikaltimų struktūra Kazimiero teisyne. Keletą teisės šaltinių panaudojome iš chrestomatijos „Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kasdienis gyvenimas“. Chrestomatijoje yra Trečiojo Lietuvos Statuto tekstas [21], ištraukos iš Lietuvos metrikų [9, 20]. Kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai analizuojant teisės normas įtvirtintas Lietuvos Statutuose buvo panaudoti leidiniai „Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)“ [16], „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai: pagal 1529, 1566 ir 1588m. Lietuvos

¹ ANDRIULIS, Vytautas., *et al. Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 42.

² *Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos // Straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos*. Sudarė J. Skirius ir G. Šapoka. Vilnius, 2001, p. 53.

Statutus“ [17] bei S. Vasevičiaus straipsnis „Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute“ [18].

I. NUSIKALTIMAI IR BAUSMĖS LDK IKISTATUTINĖJE TEISĖJE

1. NUSIKALTIMŲ SAMPRATA

Pamedės teisyne laikomas prūsų tautos paprotinės teisės paminklu. Teisyne skirtas tam tikram pavergtų prūsų socialiniam sluoksniui - vadinamiesiems laisviesiems prūsams. Jie savo teisine padėtimi buvo atriboti nuo kolonizatorių, taip pat nuo kitų etninių grupių, turėjusių savo teisę bei nuo žemesnio sluoksnio – baudžiavinių prūsų, vadinamų valstiečiais.³ Teisyne du trečdalius normų sudaro baudžiamosios teisės normos, o trečdalis normų skirtos baudžiamajam procesui. Tačiau griežto atribojimo tarp baudžiamųjų ir procesinių normų nėra, kartais jos viename straipsnyje, kartais atskiruose.

Pamedės teisyne dispozicijos aprašomosios. Dauguma baudžiamajai teisei skirtu straipsnių išvis neturi sankcijų arba juose yra tik nurodyta, kad nusikaltėlis baudžiamas. Vienose dispozicijose nusikaltimai aprašomi kaip atsitikimai (kazuistinės normos), o kitose dar ir nurodomi nusikaltimo požymiai. Daug normų kur tik paminimas nusikaltimo pavadinimas, o toliau tik aprašoma šio nusikaltimo įrodinėjimo tvarka. Normose skirtuose turtiniams nusikaltimams ir nusikaltimams prieš asmenį nėra sankcijų ir tai laikoma paprotinės teisės palikimu, kur bausmių skirime vyravo laisvoji kompozicija, tai yra bausmės dydis buvo siejamas su padarytos žalos atliginimu ir buvo nukentėjusiojo ir nusikaltėlio (nusikaltėlio bendruomenės) susitarimo dalykas. Normose skirtose nusikaltimams prieš vokiečius, nusikaltimams teisingumui, nusikaltimams keliuose – sankcijos yra ir yra griežtai apibrėžtos, kas nebūdinga paprotinei teisei ir tai galima suprasti, kaip vokiečių teisės įtaką, nukreiptą visų pirma pačių kolonizatorių interesų gynybai.

Teisyne yra trys pagrindinės nusikaltimų grupės: nusikaltimai prieš asmenį, turtiniai nusikaltimai ir nusikaltimai valdymo tvarkai.

Nusikaltimus prieš asmenį galima sugrupuoti:

1. nusikaltimai žmogaus gyvybei;
2. nusikaltimai žmogaus sveikatai;
3. nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei;
4. nusikaltimai asmens garbei ir orumui;
5. nusikaltimas mirusiojo atminimui;

---

³ ANDRIULIS, išnaša 1, p. 43.

Turtiniai nusikaltimai:

1. vagystė;
2. plėšimas;
3. turto sugadinimas ar sunaikinimas.

Nusikaltimus valdymo tvarkai galima sugrupuoti:

1. nusikaltimai prieš kolonizatorius;
2. nusikaltimai kuriais trukdomas teismo darbas;
3. dokumentų klastojimas;
4. nusikaltimai susiję su priešinimuisi baudžiavinių santykių įtvirtinimui.

Analizuojant teisyną galima nustatyti kokius nusikaltimo sudėčių požymius teisyno sudarytojai laikė svarbiais ir reikalingais įtvirtinti teisės normose.

Nusikaltimams prieš asmenį skirtose normose *saugomos vertybės* – žmogaus gyvybė, žmogaus sveikata, lytinio apsisprendimo laisvė, žmogaus garbė ir orumas, namų ramybė.

Nusikaltimuose žmogaus gyvybei *pavojinga veika* apibudinama tokiais žodžiais: „du vienodos vertės vyrai užmuš vienas kitą“, „jei du nelygios vertės vyrai nužudo vienas kitą“, „žmogus užmušamas“, „dėl slapto užmušimo“, „brolis užmuša kitą brolių“, „jei dvyniai užmušami“, „vyras užmuša moterį“, „moteris užmuša vyrą“, „du vienodos vertės vyrai užmuša vienas kitą“, „užmušamas užpuolus namus“, „paprastas užmušimas“, „užmušimas ant kelio“, „užmušimas besipriešinant“, „du susipyksta ir vienas yra užmušamas“, „vaiką paskandino“. Skirtingos veikų formuluotės skirtos apibudinti skirtingus nužudymų būdus ir skirtingo sunkumo nusikaltimus.

Asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn amžius. Tiesiogiai niekus teisyne ši amžiaus riba neįvardinama, tačiau 114 str. analizė leidžia daryti prielaidą, kad baudžiamoji atsakomybė už nužudymą kyla nuo 10 metų. 114 str.: „jei moteris ar vyras nusiskundžia, kad devynerių metų vaikas jų vaiką paskandino ir moteris ar vyras neturi kito liudininko, kaip tik savo šešerių metų vaiką, — tai, kadangi vaikas mažametis, tėvas turi atsakyti už vaiką ir išsiteisinti toje byloje pats prisiekdamas drauge su vienuolika asmenų“⁴. Šiame straipsnyje 9 metų vaikas įvardinamas mažamečiu ir už jį turi teisme atsakyti tėvas, iš to galima daryti tikėtiną prielaidą, kad vaikas nuo 10 metų jau pats atsakytų už nužudymą.

Nužudymą kvalifikuojantys požymiai:

---

⁴ PAKARKKLIS, P. *Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai*. Kaunas, 1948, p. 249.

1. grupinis nužudymas (75 str. - jei keliese nužudo, tai kiekvienas turi atlyginti pagal nužudytojo vartę);

2. vyras nužudo moterį (95 str. – už moters nužudymą vyras turi atlyginti dvigubai);

3. nėščios moters nužudymas (91 str. – reikia atlyginti ir už nužudytą moterį ir už vaisių);

4. nužudymas panaudojant ginklus (42 str.: „jei kas puola kitą skydu ar ginklais, tai reikia atlyginti dvigubai“⁵.)

5. aukštesnė nužudytojo visuomeninė (turtinė) padėtis (14 str.);

6. nužudymas kelyje (95 str., 78 str.).

13 str. ir 124 str. priskirtini prie *privilegiuotų* nužudymo sudėčių. Jei vienodos visuomeninės padėties vyrai nužudo vienas kitą, tai nei už vieno nužudymą atlyginti nereikia (13 str.). Jei nužudytasis užpuolikai padarė žaizdą, tai už tas žaizdas reikia atlyginti, kitaip sakant, už nužudymą reikėdavo atlyginti tiek kiek nepadengdavo atlyginimas už žaizdas (124 str.). Iš teisyno konteksto galima daryti prielaidą, kad šios normos taikytos dvikovų (grumtynių) atvejais. Analizuojant 80 str.: „jei dvyniai užmušami, tai atlyginama už kiekvieną kaip už vyrą“ bei visą teisyno kontekstą, kur žmonės skirstomi pagal jų vertę, galima daryti išvadą, kad šiame straipsnyje kalbama apie vaikų dvynių nužudymą. Sprendžiant iš žodžių: „už kiekvieną atlyginama *kaip už vyrą*“, logiška būtų manyti, kad paprastai už vaiko nužudymą atlyginti reikėdavo mažiau nei už suaugusį žmogų. Todėl vaiko nužudymas priskirtinas prie privilegiuoto nužudymo.

Subjektyviųjų požymių nusikaltimų žmogaus gyvybei sudėtyse rasti nepavyko. Iš to darytina išvada, kad nusikaltėlio kaltumas nustatomas vadovaujantis tik objektyviaisiais požymiais, nei kaltės forma, nei tikslas, nei nusikaltėlio motyvai teismui reikšmės neturėjo, – objektyvusis pakaltinimas.

Nužudymus galime suskirstyti į paprastus, kvalifikuotus ir privilegiuotus. Prie paprastų nužudymų, nužudymų neturinčių nei kvalifikuojančių nei privilegiuojančių požymių:

1. moteris nužudo vyrą (81 str.);

2. užmušimas smuklėje (95 str.);

3. užmušimas namuose (95 str.);

4. užmušimas susipykus (108 str.);

---

⁵ PAKARKKLIS, išnaša 4, p. 245.

5. brolis nužudo brolių (14 str.).

Teisyne dar minimas slapta užmušimas (19 str.), tačiau jokių požymių nenurodyta, tik aptarta kiek kitokia įrodinėjimo tvarka. Kai nužudoma užpuolus namus (70 str.), tai kvalifikuojama kaip sutaptis namų užpuolimo ir nužudymo ir už abu nusikaltimus reikia atlyginti atskirai.

Nusikaltimai žmogaus sveikatai teisyne, pagal sunkumą, skiriami į lengvus sveikatos sutrikdymus (kraujo praliejimas, mėlynių padarymas), sužeidimus, sužalojimus („lembde“), galvos sužeidimai („lūžė“). Toks sužalojimų skirstymas rodo jų vertinimo kriterijų, priklausiusį ne tik nuo atsiradusių nukentėjusiojo sveikatai padarinių, bet ir nuo smūgių pavojingumo, nuo to, kokie gyvybiniai centrai paliečiami.⁶

Lengvi sveikatos sutrikdymai, tai mėlynės, sumušimai (23 str.), sukruvinimai (50 str., 123 str.). Sužalojimas, tai „didelė nemirtina žaizda“ (47 str.), prie sužalojimų priskiriama nosies nukirtimas (88 str.), ausies nukirtimas, jei prarandama klausa (94 str.), vieno ar kelių dantų išmušimas vienu smūgiu (55 str.), vieno ar kelių pirštų nukirtimas (47 str.). 47 str. paminėta, kad pirštų praradimas priskiriamas prie sužalojimų tik pamedžionių nuostatuose, t.y. kildinamas iš paprotinės teisės. Sunkiausi sveikatos sutrikdymu laikytos galvos žaizdos. Iš teisyne normų nėra visiškai aišku kokie būtent galvos sužeidimai, bet, matyt, tik labai sunkūs, nes nosies, ausies nukirtimas priskiriami prie sužalojimų. Galima daryti prielaidą, kalbama apie galvos sužeidimus kai pažeidžiamas kaukolės kaulas, nes 54 str. pabrėžiama, kad išėmus kaulą iš rankos ar iš kitur tai bus tik sužalojimas, o ne galvos sužeidimas. Sužeidimais teisyne laikomos visos kitos traumos ir žaizdos, kurios nepriskirtos jau išvardintiems sveikatos sutrikdymams.

Objektyvieji požymiai. Teisyne saugomos vertybės: žmogaus sveikata. Pavojingos veikos apibūdinamos žodžiais: „jei sužeidžiami žmonės“, „nukertama nosis“, „nukertama ausis“, „galvą sužeidęs“, „išmuša vieną dantį ar keletą vienu smūgiu“, „jį sužeidžia ar sukruvina“. Teisyne nėra nurodyta nuo kokio amžiaus asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už sveikatos sutrikdymus. Teisyne numatyti pavojingi nusikalstamos veikos padariniai - įvairaus sunkumo sveikatos sutrikdymai jau aptarti.

Subjektyvieji požymiai. 54 str.: „jei vienas kitą sukruvina ar sužeidžia ir skundėjas kaltina ką tyčia padarius, tai kaltasis turi išsipirkti kalą“⁷. 123 str.: „Jei vienas

⁶ ANDRIULIS, išnaša 1, p. 50.

⁷ PAKARKKLIS, išnaša 4, p. 246.

kitą *apgalvotai* ir *nusikalstamai* užpuola prie arklo lauke ir jį sužeidžia ar sukruvina“⁸
Žodžiai: tyčia, apgalvotai, nusikalstamai; reiškia *tyčinę kaltės formą*. Ir sankcija, net už palyginti nesunkius sveikatos sutrikdymus, kai nusikaltimas padaromas tyčia – reikalavimas išsipirkti kaklą, t. y. gyvybę. Vadinasi teisyne nusikaltimai žmogaus sveikatai, atsižvelgiant į kaltės formą, skiriami į tyčinius ir neatsargius.

Teisyno sudarytojai numatė nemažai nusikaltimų sveikatai *kvalifikuojančių požymių*:

1. sveikatos sutrikdymas kelyje (10 str., 56 str.);
2. sveikatos sutrikdymas einant pas poną dirbti ar iš (28 str.);
3. sveikatos sutrikdymas panaudojant ginklus (42 str.);
4. sveikatos sutrikdymas padarytas vyro moteriai (77 str.);
5. sveikatos sutrikdymas veikiant grupėje (76 str.);
6. sveikatos sutrikdymo pasėkoje ant veido, vietose kurių negalima uždengti, atsiradę randai.

Ausies nukirtimas laikytas sužeidimu, tačiau jei dėl to prarasta klausa, tai jau kvalifikuota, kaip sužalojimas.

Sužalojimo sudėties *kvalifikuojantis požymis*: nosies nukirtimas, atlyginti reikia dvigubai kaip už sužalojimą.

Nusikaltimas žmogaus sveikatai teisyne suprantamas, kaip nusikaltėlio padaryta pavojinga veika sukėlusį teisyne numatytus padarinius žmogaus sveikatai, o bausmė individualizuojama priklausomai nuo kaltės formos.

Nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei. Pamedės teisyne randame normą tik apie pasikėsinimą išžaginti. Joje nurodoma, jeigu moteris pasikėsinimą tegali įrodyti krauju ir mėlynėmis, ji gali prisiteisti tik už tuos sužalojimus, kuriais kaltina. Kartu nurodoma, kad taip kaltinant vyrą, jis gali išsiteisinti prisiekdamas, jei drįsta (24 str.). Trumpas šio nusikaltimo formulavimas ne visai atskleidžia jo sudėtį. Tačiau užuomina normoje į tai, kad jeigu moteris pasikėsinimą tegali įrodyti sužalojimais ant savo kūno, rodo, jog iš moters buvo laukiama didesnio pasipriešinimo, kuriuo galėjo būti pagalbos šauksmas (pagal 2 straipsnį jis yra vienas iš nusikaltimo įrodymų, nors ir netiesioginis), arba aktyvus pasipriešinimas, sužalojant prievartautoją ar prievartautojui ją sužalojant dėl priešinimosi⁹.

⁸ PAKARKKLIS, išnaša 4, p. 250.

⁹ ANDRIULIS, išnaša 1, p. 51.

Nusikaltimai asmens garbei ir orumui, teisyne 39 str.: „jei kaime bendruomenė susirenka ir svarsto skerdžiaus atlyginimą arba kitą kurį reikalą, ir ten vienas kitam duoda antausį arba kuriuo nors daiktu į jį meta, jei tai yra kaimo bendruomenės įrodyta, tai tas duoda bendruomenei tris markes ir tam, kuri mušė, viena ketvirtadalį markės“.¹⁰ Šiame straipsnyje numatytos dvi *pavojingos veikos*: viešas antausio sudavimas ir daikto metimas į žmogų. Specialus požymis: bendruomenės susirinkime, t.y. viešai. Sudėtis materiali.

Nusikaltimas mirusiojo atminimui, 35 str.: „negyvam žmogui galvą nupjauti arba nukirsti yra nusižengimas, atlyginamas puse markės“. Teisyne numatyta *pavojinga veika*: galvos atskyrimas nuo mirusiojo palaikų ją nupjaunant ar nukertant. Sudėtis materiali.

Turtiniai nusikaltimai. Vagystė. Teisyne įtvirtintos dvi rūšys vagysčių: atviroji ir slaptoji. Tačiau skirtumas tarp jų tik įrodinėjimo ypatumuose: kai padaroma atviroji vagystė, palengvėja kaltintojo padėtis — jam reikia pristatyti mažiau liudytojų, negu kaltinant slaptąją vagyste (99 str.).

26 straipsnyje nuneigiamas paprotinėje teisėje vyravęs kolektyvinės atsakomybės principas. Atsakomybė už vagystę individualizuojama nurodant, kad vagystės pėdsakų atsekimas iki kaimo nieko nebereiškia, t. y. kaimo bendruomenė už vagyste padarytą žalą neturi pareigos atlyginti, išskyrus atvejus, kai vagystę kaimo gyventojai įvykdė susitarę.

Kadangi teismo pajamos buvo labai svarbus kolonizatorių pajamų šaltinis, todėl daugelyje normų, skirtu vagystėmis reikalaujama, grasinant sankcijomis, bet kokius ginčus susijusius su vagystėmis spręsti tik per teismą. Todėl asmuo, apkaltinęs kitą asmenį vagyste ir apie tai per metus ir vieną dieną nepranešęs teismo pareigūnams, turėjo pats už tą vagystę atsakyti (96 str.). Bandytas padėti vagiui išvengti atsakomybės prilyginamas vagies padarytam nusikaltimui (84 str.). Netgi pavogto arklio gražinimas be pono žinios buvo baudžiamas (49 str.).

Objektyvieji požymiai. Saugoma vertybė: nuosavybė. Dalykai: bet koks nekilnojamas turtas („pavogti daiktai“). Daromas skirtumas dėl daiktų, kurių vertė yra mažesnė kaip pusė ketvirčio markės, vagystės (65 str., 72 str.), taip pat dėl arklio vagystės (49 str., 115 str.). Tai, matyt, turėjo reikšti bausmės už vagystę diferencijavimą, kuris težinomas iš kitų šaltinių¹¹. *Subjektyvieji požymiai teisyne* neįvardinti.

Plėšimas. Šio nusikaltimo sudėtis teisyne nėra atskleista. 21 str.: „jei vienas vyras kaltina kitą prisidėjęs prie plėšimo, tai kaltinamasai išsiteisina, jei drįsta prisiekti su dar

¹⁰ PAKARKKLIS, išnaša 4, p. 245.

¹¹ ANDRIULIS, išnaša 1, p. 48.

11 vyrų šventenybėmis“¹² Manytina, kad į šį nusikaltimą buvo žiūrima kaip į nusikaltimo asmeniui, baudžiant pagal padarytus smurto veiksmus, ir turtinio nusikaltimo sutaptį.

Turto sugadinimas ar sunaikinimas. Šis nusikaltimas apibrėžiamas dviejuose straipsniuose. Viename iš jų nurodoma, kaip turi būti baudžiama už arklio uodegos nupjovimą (34 str.), o kitame — nustatoma įrodinėjimo tvarka, kai, užpuolus prūso namus, sudaužomi vartai ir tvora (46 str.).

Nusikaltimai valdymo tvarkai. Paplitęs nusikaltimas prieš kolonizatorius buvo jų nuodijimas. Teisyno 129 str. skirtas šio nusikaltimo sudėčiai. Teismai buvo institucijos, visų pirma, ginančios kolonizatorių interesus, be to pajamos gautos iš teismų darbo, buvo labai jiems svarbios, todėl teisyne nemažai normų reglamentuojančių *nusikaltimus kuriais trukdomas teismų darbas*:

1. sistemingas neatvykimas į teismą (64 str.);
2. trukdymas paimti įkaitą (38 str.);
3. nusikaltėlio tyčinis slėpimas (36 str.);
4. bandymas apkaltinti nesąžiningumu teismo pareigūnus (102 str.);
5. kaltinimas vagyste nepranešant teismo pareigūnams ar teismui (96 str.);
6. sugauto vagies teisimas savo teismu (46 str.);
7. vogto daikto gražinimas be teismo žinios (49 str.);
8. bandymas neteislingai apkaltinti ponus teisme (31 str.).

Žemės riboženklių, kuriais pažymėtos žemvaldžių žemių valdos, sulaužymas ar sudeginimas (57 str.) laikomas *nusikaltimu susijusiu su priešinimusi baudžiavinių santykių įtvirtinimui*.

Prie nusikaltimų valdymo tvarkai priskiriamas ir *dokumentų klastojimas* (68 str.).

Apibendrinant, galima teigti, kad tai teisės normos kuriomis ginami kolonizatorių interesai okupuotame krašte. Skirtingai nuo nusikaltimų prieš asmenį, turtinių nusikaltimų, čia jau yra nurodytos konkrečios sankcijos su žiauriomis bausmėmis. Visoms šioms veikoms būdinga kaltumo prezumpcija, t.y. apkaltintas prūsas laikomas kaltu.¹³ 129 straipsnyje, kuriame kalbama apie krikščionių nuodijimą yra nuoroda, kad šią normą nustatė 12-asis Prūsijos didysis magistras Zeifid'as, t.y. norma nustatyta kolonizatorių. Teismo pareigūnų pareigų pavadinimai: kamereriai, pakamereriai, kildinami iš vokiečių kalbos. Visi paminėti požymiai rodo, kad teisės normos ginančios valdymo tvarką nėra

¹² PAKARKKLIS, išnaša 4, p. 244.

¹³ ANDRIULIS, išnaša 1, p. 46.

kilusios iš paprotinės teisės ir yra „primestos“ kolonizatorių, todėl su magistrinio darbo tema mažai susijusios ir plačiau nenagrinėtinos.

Kazimiero teisynas (toliau – Teisynas), seniausias feodalinės Lietuvos valstybės teisynas, tarsi jungiamoji grandis tarp LDK paprotinės ir statutinės teisės. Kazimiero Teisynas, lyginant jį su kaimyninių šalių pirmaisiais teisynais, gana vėlyvas savo surašymo data, tačiau ankstyvas savo turiniu.¹⁴ Teisynas savo apimti nedidelis, jį sudaro tik 25 straipsniai, iš jų 23 straipsniai skirti baudžiamajai teisei ir baudžiamajam procesui. Analizuojant baudžiamosios teisės normas, jų struktūrą, galima atsakyti į klausimą ar Teisyne yra kokybinis poslinkis lyginant su paprotinėje teisėje susiformavusia nusikaltimo samprata.

Teisyne beveik visos teisės normos skirtos reglamentuoti nusikaltimus nuosavybei, visu pirma vagystėms. Siekiant išsiaiškinti Teisyno sudarytojų sampratą apie nusikaltimus, bausmes, atsakyti į klausimą kokie baudžiamosios teisės principai tuo metu pradėjo formuotis, pirmiausia reikia nustatyti kokie nusikaltimo sudėties požymiai įtvirtinti ten esančiose teisės normose.

Objektyvieji nusikaltimo požymiai. Teisyno *normų saugoma vertybė* – nuosavybė, valdymo tvarka (8 str., 12 str.). Neaiškus 21 straipsnyje esančios sąvokos „užpuolimai“ turinys. Analogišką nusikaltimą, tik detaliau aprašytą, randame 1529 m. Lietuvos Statuto VII skyriuje 19 artikule., kuriame sakoma: „taip pat jei kas raitas užpultų kiemo dvarą ar kaimą, ar žmones arba kitus pasiustų <...> O jei nei sužeistų, nei užmuštų, bet įsibroves ką paimtų...“. Reikia sutikti su V. Andriulio nuomone, kad šis nusikaltimas nepriskirtinas nei prie plėšimo tikrąja ta žodžio prasme, nei prie atvirosios vagystės, nors turi išorinius šių nusikaltimų požymius. Ši norma nukreipta prieš feodalų savivalę, kai iškilę tarp turtiniai ginčai buvo sprendžiami jėga, apeinant nustatytą tvarką.¹⁵ Kadangi norma turi plėšimo išorinius požymius, tai dar prie Teisyno normų saugomų vertybių priskirtinos: asmens gyvybė ir sveikata. *Nusikaltimo dalykas* įvairūs kilnojami daiktai: maistas (6 str.), arkliai (15 str., 23 str.), karvės (13 str.), nelaisvieji valstiečiai (24 str.); valkatų (manoma, kad tai pabėgę baudžiauninkai) slėpimas savo namuose (8 str.); neįvykdymas teismo paskirtos bausmės (12 str.), miško medžiaga (21 str.).

Pavojinga veika. Teisės normose skirtose vagystėms veika nusakoma žodžiais – „pavogė“, „apsivogė“, „apsivogs“, „išves žmones“ (kai kalbama apie nelaisvus

¹⁴ *Kazimiero teisynas (1468 m.)*. Spaudai parengė J. Jurginis. Vilnius: Mintis, 1967, p. 2.

¹⁵ ANDRIULIS, V., RAUDELIS, V., ir VANSEVIČIUS, S. *Teisės bruožai Lietuvoje XV-XIX*. Vilnius: Mintis, 1980, p. 14.

valstiečius, kaip nusikaltimo objektą). Radinio pasisavinimas taip pat priskirtas vagystei, o veika apibūdinta žodžiais – „radinį pasisavins“. Savavališkas miško kirtimas – „imtu savavališkai kirsti“. Plėšimas (užpuolimas) – „daryti užpuolimus“. Valdymo tvarkos pažeidimas – „slapta laikys pas save namuose valkatas“, „nenorės jo žudyti“ (nenorės įvykdyti nuteistajam mirties bausmės).

Teisyne numatyti pavojingi nusikalstamo padariniai. Beveik visų nusikaltimų sudėty materialios, tai yra nusikaltimas laikomas baigtu tik atsiradus padariniams. Vagystės atveju nusikaltimas laikomas baigtu, kai vagis pasisavina (užvaldo) daiktą, paslepia radinį. Plėšimo (užpuolimo) sudėtis taip pat materialinė ir siejama su padariniiais – „ir tuo būtų padaryta kam skriauda“. Reikia pastebėti, kad jau minėtoje, 1529 m. Lietuvos Statute įtvirtintoje normoje, skirtoje reglamentuoti atsakomybę už analogišką nusikaltimą, sudėtis jau formali. Kiek plačiau reikia aptarti Teisyno 8 str.: „o kas slapta laikys pas save namuose valkatas (XVII) ir apylinkės kaimynams apie tai nepasakys, ir tuo metu kam nors kas dingtų, ir bus tam įrodymų, kad laiko valkatas, tada [reikia] paskirti jam terminą, antrą ir trečią, kad jis pristatytų tą valkatą arba save pateisintų; o jeigu pagal paskutinį terminą nepristatys, tai teužmoka, o [iš] ano [valkatos] neieškoti; ir [jį] radęs tegul iš jo atsiteisia, o anam [apvogtajam] jau užmokėta“. Valkatos sąvoka tuomet buvo labai plati. Pritartumėm V. Andriulio nuomonei, kad XV a. susiklostė tokia feodalinės teisės norma, jog valstietis, neturįs pono, vadinasi nepriklausąs kuriam nors didžiojo kunigaikščio valsčiaus tijūnui arba bajorui, laikomas valkata, ir kiekvienas bajoras galėjo prašyti, kad jį jam atiduotų ir paverstų veldamu. Lietuvos valstybės aktai jau skelbė, kad negali būti prasto žmogaus (nepriklausančio feodalų luomui), kuris neturėtų savo pono. Jei toks žmogus pasitaikys, tai jį reikia pagauti kaip valkatą.¹⁶ Šioje normoje išreikštas neigiamas valstybės požiūris į neįbaudžiavintų valstiečių slėpimą, jų neatidavimą feodalams. Tačiau atsakomybę Teisyno sudarytojai numato ne už patį slėpimą, o už tam tikrus padarinius – „kam nors kas dingtų“. Išeitų, kad dėl visų apylinkėje neišaiškintų vagysčių atsakys (materialiai) asmuo neišdavęs neįbaudžiavinto valstiečio. Kyla sunkumų nustatinėjant ar 12 str. sudėtis formali ar materialinė. Jame sakoma: „O kai piktadarį nuteistą išduoda [skundėjui], jis [turi] nubausti jį, kaip paskirta pagal kaltę. Jeigu, gavęs nusikaltėlį, nenorės jo žudyti, o panorės iš jo gauti atpirkas ir jį paleisti arba jį sau į nelaisvę paimti, ir tam bus įrodymas, tas jau nusižengia prieš teisę, tada mes, pasitarę su mūsų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ponų taryba, nuspręsimė, kaip jį bausti, ir

¹⁶ *Kazimiero teisyne (1468 m.)*, išnaša 14, p. 24.

bausti taip, ko bus vertas. Piktadarių nereikia gailėtis“. Lingvistiškai aiškinant pastarąją normą, galima padaryti išvadą, kad sudėtis formali: „nenorės jo žudyti“, „panorės iš jo gauti atpirkas <...> arba sau į nelaisvę paimti“. Atsakomybė nesiejama su kažkokia konkrečia pasekmėm, galima daryti prielaidą, kad kilti atsakomybei užtekdavo susitarimo tarp nuteistojo ir skundėjo (asmens įpareigoto įvykdyti nuosprendį) dėl išpirkos arba nuteistojo pavergimo. Šis straipsnis išsiskiria iš kitų Teisyno straipsnių ir laikytinas išimtimi.

Priežastinis nusikaltimo ir teisyno normose numatytų padarinių ryšys. Tai labai specifinis nusikalstamo sudėties požymis, kurį nustatinėjant visų pirma vadovujamasi baudžiamosios teisės teorijos žiniomis, o tik paskui įstatymo aiškinimu. Teisynas gana mažos apimties, absoliuti dauguma normų skirta vagysčių reglamentavimui, todėl sunku rasti normas kuriose galima būtų išskirti šį požymį.

Asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn amžius. Tik 1 str. yra nuoroda į amžių: „Jeigu atves vagį su voginiu, tad jis, jei gali iš ko mokėti, turi užmokėti tikrąją voginio vertę; jeigu namie nieko neturi, o apie tai žmona su suaugusiais vaikais žinojo, tai užmokėti žmona ir vaikais (XIV), o jį patį — į kartuves; o jei vaikai bus maži, turės mažiau kaip septynerius metus, tai laikyti juos nekaltais“. 7 metų ribą autoriai laiko vaikų materialinės atsakomybės atsiradimo riba (V. Andriulis, A. Janulaitis). Lieka neaišku ar ta materialinė atsakomybė kyla iš baudžiamosios atsakomybės ar tik kaip žalos atlyginimas nukentėjusiajam (civilinė atsakomybė). Požymiai būdingesni civilinei atsakomybei:

1. žmona ir vaikai atsako tik materialiai, tame tarpe ir savimi, kaip civilinės apyvartos objektai;
2. galimybė išsipirkti iš vergovės;
3. savimi atsako tik jei neužtenka turto nekentėjusio nuostoliams padengti ir sumokėti baudą teismui („sekybas kiemui“).

Požymiai būdingesni baudžiamajai teisei:

1. žmonos ir vaikų materialinė atsakomybė kyla tik jai jie žinojo apie vagystę ar pasinaudojo vogtais daiktais;
2. ne tik atlyginami nuostoliai nukentėjusiajam, bet ir mokama bauda;
3. Teisyno sudarytojai kalbėdami apie šeimos narių atsakomybę vartoja terminus – „kalti“, „nekalti“.
4. vaikų atsakomybė kyla tik nuo 7 m.

Vienareikšmiškai atsakyti ar žmonos ir vaikų atsakomybė civilinė ar baudžiamoji negalima. V. Andriulio nuomone, tai paprotinės teisės rudimentas, kur tarp nusikaltėlio ir jo šeimos narių materialinės atsakomybės požiūriu skirtumo nedaroma.¹⁷ Čia jau toks skirtumas yra, šeimos nariai bendrininkais nelaikomi, o tik kaip asmenys pasinaudoję nusikalstamu būdu įgytu turtu. Todėl manytumėm, kad teisyne numatyta vaikų 7 m. atsakomybės riba yra amžius nuo kurio gali kilti asmens baudžiamoji atsakomybė.

Specialus subjekto požymis (fakultatyvus požymis). 12 str. numatyta atsakomybė už teismo paskirtos mirties bausmės neįvykdymą. Atsakomybė gali atsirasti tik asmeniui kuriam tai teismo pavedama vykdyti – pačiam nukentėjusiajam (skundėjui). Pritartumėn V. Andriulio nuomonei, jog yra pakankamas pagrindas manyti, kad tokį nuosprendį vykdė tas, kuris naudojosi teise į teismo pajamas. Tuo pačiu šis asmuo, tai yra feodolas, ir buvo pagal 12 str. nusikaltimo subjektas, o ne visi nukentėjusieji, ieškovai ar skundėjai.¹⁸

Subjektyvieji nusikaltimo požymiai. Nusikaltimo padarymo tikslas (fakultatyvinis požymis). Teisyno teisės normose nėra įtvirtinta subjektyviųjų nusikaltimo požymių su viena išimtimi. 23 str.: „jeigu kas ras žirgą arba arklį paklydusius, arba ras kokius kitus daiktus, tas [privalo] paskelbti apylinkėje; jeigu neatsiras ieškovo per tris dienas, tai nuvesti į karaliaus kiemą pagal senovę, ir radybų tegul paima; jeigu kas radinį paslėps, *norėdamas pasisavinti*, ir tai bus įrodyta, tas toksai pat vagis, kaip ir kitas“.¹⁹ Kad kiltų atsakomybė neužtenka pareigos paskelbti apylinkėje apie radinį ar pristatyti radinį į „karaliaus kiemą“ nevykdymo. Teisyno sudarytojai nedviprasmiškai normoje įtvirtino ir dar vieną požymį privalomą atsakomybės atsiradimui – nusikaltimo padarymo tikslą – „*norėdamas pasisavinti*“. Net pabrėžiama, kad tokį tikslą reikia dar ir įrodyti. Subjektas suvokia, kad nevykdo pareigos radinį atiduoti, nes radinį slepia turėdamas tikslą jį pasisavinti. Šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje tokie požymiai reškia, kad baudžiamoji atsakomybė atsiranda esant tik tyčiniai kaltei. Tuometinei baudžiamajai teisei, kurioje baudžiamoji atsakomybė nustatoma vadovaujantis vien tik objektyviaisiais nusikaltimo požymiais – objektyvus pakaltinimas, tokie teisės normoje įtvirtinti požymiai yra naujovė ir tai galima laikyti teisinės minties žingsniu link subjektyvinio pakaltinimo.

Kaltė. Teisyne vartojamos frazės: „laikyti juos nekaltais“, „žmona ir vaikai <...> tuo nekalti“, „nubausti jį, kaip paskirta pagal kaltę“. Nors Teisyno sudarytojai vartoja

¹⁷ ANDRIULIS, išnaša 1, p. 86.

¹⁸ ANDRIULIS, išnaša 15, p. 16-17.

¹⁹ *Kazimiero teisynas (1468 m.)*, išnaša 14, p. 18-19.

kaltės sąvoką, tačiau nėra jokių prielaidų, kad kaltė suprantama kaip nusikaltimo subjekto psichinis santykis su objektyviaisiais nusikaltimo požymiais, išskyrus jau aptartą išimtį.

Iš esmės *kaltė, kaip pagrindas atsirasti baudžiamajai atsakomybei, Teisyne suprantama kaip nusikaltimo subjekto atlikti veiksmai (neveikimas) sukėlę teisės normose numatytus padarinius.*

7 str. įtvirtintas bendrininkavimo institutas: jei nelaisvasis valstietis vogs, o jo ponas bendrininkaus ar žinos apie vagystę, bus baudžiamas kaip už vagystę.

Kariuomenės nuostatuose (toliau – nuostatai) (1507 m.) galima rasti keletą baudžiamosios teisės normų. Šis dokumentas visų pirma skirtas bajorijai, kaip visuomenės sluoksniui turėjusiam pareigą, valdovui paskelbus karo žygį, atlikti karinę tarnybą. Nepaisant to yra užsimenama ir ne apie kilmingus asmenis („nieko neišsiskiriantys“²⁰). Manytumėm, kad šiais nuostatais vadovautasi karo metu, nes dokumento pradžioje taip nusakoma jo paskirtis: „kaip turi būti baudžiama, jeigu kas pats ar tarnas kuo nors prasižengs, kad mūsų valdiniai, užuot buvę apginti, nepatirtų didesnės žalos ir nebūtų nuskurdinti“²¹. Žodžiai „užuot buvę apginti“ suponuoja mintį apie vystančius karinius veiksmus. Kadangi baudžiamosios teisės normos skirtos karo metui, tai manytumėme, kad sankcijos už jų pažeidimą yra griežtesnės nei taikos metu. Nuostatuose esančios normos reglamentuoja atsakomybę už karinės tvarkos pažeidimus, turtinius nusikaltimus bei nusikaltimus prieš asmenį. Nors toks nusikaltimų grupavimas nėra visiškai tikslus, visi jie, matyt, laikytini kariniais nusikaltimais, tik kėsintasi jais į skirtingas saugomas vertybes.

Karinės tvarkos pažeidimai:

1. išjojimas į žvalgybą be etmono leidimo („kas išjotų be etmono žinios į žvalgybą, tą sukaustyti grandinėmis“²²);

2. pabėgimas iš kariuomenės („jeigu kas pabėgs iš kariuomenės į namus ir bus sugautas, tą - į kartuves“²³).

Nusikaltimai prieš asmenį:

1. kėsinimasis į kito asmens sveikatą ar gyvybę arba sveikatos sutrikdymas („Jeigu kas nors prieš ką išsitrauktų kardą, tam nukirsti ranką, o jeigu sužeistų - nukirsti galvą“²⁴);

---

²⁰ *Lietuvos Metrika*. Knyga Nr. 8 (1499-1514). Užrašymų knyga 8 // Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 155.

²¹ *Lietuvos Metrika*, išnaša 20, p. 155.

²² *Lietuvos Metrika*, išnaša 20, p. 155.

²³ *Lietuvos Metrika*, išnaša 20, p. 155.

2. etmono siusto žmogaus įžeidimas ar sumušimas („jeigu ponas etmonas koku nors reikalu pas ką pasiųstų mūsų dvarionį arba žemininką, arba savo tarną, ir tas būtų išgédintas arba primuštas, jei tą padarė geras žymus žmogus, tokį pagal pasižadėjimą pasiųsti pas mus, o jeigu niekuo neišsiskiriantis, tokį ten pat bausti, kaip užsitarnavo“²⁵).

Daugiausia normų nuostatuose skirta turtiniams nusikaltimams:

1. plėšimas („jeigu kas plėštų - tokį pakarti“²⁶);

2. vagystė (vagystei priskiriamas ir radinio pasisavinimas).

3. turto sugadinimas („kas nukirstų medį su bitėmis, tą - į kartuves; o kas išdraskytų bites, turėtų sumokėti puskapį grašių ir tiek pat baudos ponui etmonui“²⁷).

Nuostatuose baudžiamųjų teisės normų *saugomos vertybės*: valstybės saugumas, žmogaus gyvybė, žmogaus sveikata, nuosavybė, žmogaus garbė ir orumas.

Pavojingos veikos apibudinamos įvairiai, vienos paaiškinamos keliais žodžiais, o kitos tik vienu žodžiu. Pavojingos veikos pažeidžiant karinę tvarką: „išjotų be etmono žinios į žvalgybą“, „pabėgs iš kariuomenės į namus“. Savavališkas pasišalinimas iš kariuomenės karo metu bei nevykimas valdovui paskelbus karo žygį, kaip matyti iš to meto raštų, buvo gana paplitęs tarp bajorų, todėl ir sankcijos labai griežtos. 1507 m. vasario 2 d. Vilniaus seimo, nutarime ši situacija apibudinama taip: „kai nustatytu terminu ir nurodytoje vietoje susirenka ne visi – pusė žemės atvyksta, o pusės nėra, jeigu tada visiems būtų nukirstos galvos – būtų žiauru, o jei du ar trys būtų nubausti mirtimi, o kiti liktų nebausti – būtų neteisybė. Dėl šios priežasties nutarta: kas neatvyks nurodytu terminu, tas sumokės tą baudą, o kas pavėluos daugiau kaip savaitę, tas praras galvą“²⁸. Minėtame nutarime, panašiai kaip ir nuostatuose, už pasitraukimą iš karo be valdovo ar etmono žinios baudžiama mirtimi („tas praras galvą“). Sudėtys formalios, jokių padarinių nereikalaujančios, užtenka paties pasišalinimo be vadovo žinios fakto. Tačiau sudėtys skiriasi pagal pavojingumą priklausomai nuo savavališko pasišalinimo tikslų (*subjektyvus požymis – nusikaltimo padarymo tikslas*): vienu atveju tikslas žvalgyba, kitu pabėgimas iš kariuomenės (iš karo).

Pavojingos veikos nusikaltimuose prieš asmenį apibudinamos taip: „jeigu kas nors prieš ką išsitrauktų kardą“, „jeigu sužeistų“, „išgédintas“, „primuštas“. Šios veikos numatytos dviejuose straipsniuose, kurie minėti anksčiau. Pirmu atveju, nuostatų

---

²⁴ Lietuvos Metrika, išnaša 20, p. 155.

²⁵ Lietuvos Metrika, išnaša 20, p. 155.

²⁶ Lietuvos Metrika, išnaša 20, p. 155.

²⁷ Lietuvos Metrika, išnaša 20, p. 155.

²⁸ Lietuvos Metrika, išnaša 20, p. 115-116.

sudarytojai, lakonišku straipsniu bando uždrausti rietenas tarp bajorų armijos viduje. Prima straipsnio dalis įtvirtina formalią sudėtį, užtenka tik grasinimo ginklu fakto, antra straipsnio dalis numatanti kvalifikuojantį požymį – sužeidimą, jau materialį. Kito straipsnio, kuriame numatyta specialus nusikaltimo objekto požymis – tai žmogus atliekantis etmono pavedimą, sudėtis materialinė, kad kiltų atsakomybė reikalingi padariniai: įžaidimas arba sumušimas. Nusikaltimų prieš asmenį, nuostatų sudarytojai, jokių subjektyviųjų požymių nenurodo. Išimtis, grasinimo ginklu atveju, žodžiai „kas nors prieš ką išsitrauktų ginklą“ – nuoroda į subjektyvų požymį – *tikslą* susikauti, juk pats ginklo išsitraukimo karinėje stovykloje faktas vargu ar baustinas.

Pavojinga veika vagystės sudėtyje apibudinama žodžiais – „jeigu kas nors iš ko ką paimtų atitinkamai nesumokėjęs“, „jei ką paimtų“. Vagystei prilyginamas ir radinio pasisavinimas. Nuostatuose yra du straipsniai skirti neteisėtam radinio pasisavinimui, jie savo turinių labai panašūs į analogiškus Kazimiero teisyne bei Lietuvos Statutuose: „Jeigu kas rastą arklį, nepranešęs etmonui, laikytų pas save tris dienas, jį pasikinkytų ar jodintų, o paskui [tas arklis] būtų atpažintas, tada arklį turi grąžinti kaip voginį ir sumokėti tokią atlygą, kokios vertas arklis.

Taip pat, jeigu kas nors rastų kokį daiktą ir nepranešęs ponui etmonui laikytų pas save, o paskui šį [daiktą] rastų kaip voginį, vertą daugiau negu puskapis grašių, tą - į kartuves“²⁹. Neteisėtu radinio pasisavinimo atveju nusikaltimas padaromas neveikimu – asmuo radęs svetimą daiktą turi pranešti apie jį etmonui, tačiau jei to nepadaro per tris dienas, laikomas apsigovusiu. Antrame straipsnyje nurodomas *kvalifikuojantis* požymis - jei asmuo pasisavina radinį kurio vertė daugiau kaip puskapis grašių, toks baudžiamas mirtimi. Nuostatuose yra norma, kuri numato atsakomybę tik už pasirengimą medaus vagystei: „niekas negali turėti kopimo įrankių, apie tai turi būti paskelbta, o jeigu ir paskelbus pas ką nors jie bus rasti, [toks] turės sumokėti rublį grašių baudos, o įrankiai bus sukapti“. Sudėtis formali ir atsakomybė numatyta už pačių kopimo įrankių turėjimą.

Plėšimas, nuostatų sudarytojų, apibudinamas labai lakoniškai: „jeigu kas plėštų“. Jokių papildomų plėšimo sudėties požymių nėra. Sprendžiant iš to, kad normoje nenurodyti jokie padariniai, tai atsakomybei kilti turėdavo užtekti paties plėšimo fakto – formali sudėtis.

Turto sugadinimo atveju veikos apibudinamos žodžiais: „nukirstų medį su bitėmis“, „išdraskytų bites“. Vėlgi nenurodomi jokie subjektyvieji požymiai, nusikaltimų

---

²⁹ *Lietuvos Metrika*, išnaša 20, p. 155.

sudėtys formalios. Pirmoje straipsnio dalyje atsakomybė kyla už medžio su bičių dreve nukirtimą, o antroje privilegijuota sudėtis – atsakomybė už bičių drevės išdraskymą.

Nusikaltimas nuostatuose suprantamas tik kaip neteisėtos, nuostatuose uždraustos veikos, atlikimas (formalios sudėtys), o materialiose sudėtyse dar reikalingi ir padariniai. Išimtis, nusikaltimai karinei tvarkai, jų sudėtyse be objektyviųjų požymių yra ir subjektyvūs – nusikaltimo padarymo tikslas.

2. BAUSMIŲ SISTEMA IR BAUSMIŲ SAMPRATA.

Analizuojant bausmių sistemą galima atsakyti kokias vertybes valstybė (visuomenė) labiausiai gina, t. y. už kokių vertybių pažeidimus numatyto didžiausias bausmes.

Pamedės teisyne dauguma nusikaltimų neturi sankcijų, išimtis nusikaltimai valdymo tvarkai, čia nurodoma konkreti bausmė ir jos dydis. Sankcijos už turtinius nusikaltimus ir nusikaltimus prieš asmenį, su retomis išimtimis, nenurodomos. Pritartumėm V. Andriulio nuomonei, kad už nusikaltimus kuriems teisyne nėra nurodytos sankcijos taikytos paprotinėje teisėje susiformavusios bausmės. O sankcijos kuriose numatytos bausmės už turtinius nusikaltimus ir nusikaltimus prieš asmenį yra keičiančios paprotinėje teisėje buvusias bausmes. Apie tai netiesiogiai liudija 47 straipsnyje esanti nuoroda į prūsų teisę.

Teisyne numatyta tokia bausmių sistema:

1. mirties bausmė (pakorimas);
2. kūno sužalojimas (ausies nukirtimas);
3. pinigine išpirka.

Mirties bausmė buvo taikoma už kolonizatorių („krikščionių“) nuodijimą (129 str.), dokumentų klastojimą (68 str.). Mirtimi buvo baudžiami nusikaltėliai nepajėgę išsipirkti nuo mirties bausmės (kaklo išpirka): už sukliudymą sulaukyti nusikaltėlį (36 str.), už pagauto vagies teisimą savo teismu (46 str.), už žemės riboženklių sugadinimą (57 str.), už sistemingą netvikimą į teismą (64 str.), už bandymą apkaltinti nesažiningumu teismo pareigūnus (101 str.). Visi paminėti nusikaltimai priskiriami nusikaltimams valdymo tvarkai. 50 straipsnyje, skirtame nusikaltimams žmogaus sveikatai, nurodoma, kad esant tyčinei kaltės formai reikia „išsipirkti savo kaklą“. Kaklo išpirkos dydis priklausė nuo nusikaltėlio vertės pagal socialinę ir turtinę padėtį. Nepajėgus sumokėti baudos dėl kitų nusikaltimų ar grėsė mirties bausmė iš teisyne teksto nėra aišku. Pagal senąją Lietuvos teisę ir už neteisingą priesaiką, ir už išžaginimą buvo baudžiama mirtimi.³⁰ Todėl pritartumėm V. Andriulio nuomonei, kad asmuo nuteistas dėl sunkesnių nusikaltimų ir nepajėgęs sumokėti baudos ar (ir) atlyginti žalos buvo baudžiamas mirtimi, o dėl lengvesnių parasdavo laisvę – būdavo įbaudžiavinamas.

---

³⁰ ANDRIULIS, išnaša 1, p. 52.

Kūno sužalojimo bausmė numatyta tik 65 straipsnyje. Jei vyras, pavogęs daiktą vertą mažiau pusės markės melagingai prisiekia, tai praranda ausį.

Piniginė išpirka. Teisyne yra numatytos trys išpirkų rūšys:

1. kaklo išpirka su viena, jau minėta, išimtimi, buvo skiriama už nusikaltimus valdymo tvarkai;

2. dviguba išpirka už nusikaltimus kuriais pažeidžiamos labiau saugomos vertybės ir nusikaltimus turinčius kvalifikuojančius požymius (sužeidimas einančių dirbti pas poną (28 str.), užpuolimai kelyje (56 str.), randų ant veido padarymas (59 str.), už nosies nukirtimą (88 str.), už plėšimą kelionėje (41 str.), jei vyras sužeidžia ar užmuša moterį (81 str.)).

3. paprasta išpirka, taikyta už daugumą nepaminėtų nusikaltimų, priklausė nuo teisyne saugomos vertybės rūšies ir jai padarytos žalos dydžio. Dažniausiai nusikaltimams sankcijos nenurodytos, bet yra keletą kur nurodytos konkretūs išpirkų dydžiai (už mirusiojo atminimo išniekinimą – 0,5 markės (32 str.); už garbės ir orumo pažeidimą – bendruomenei 3 markės, nukentėjusiajam 0,25 markės (39 str.)).

Bausmės, neįskaitant sankcijų už nusikaltimus valdymo tvarkai, kurie nesietini su prūsų paprotine teise, siejamos su teisyne saugomoms vertybėms padarytos žalos dydžiu (žalos dydis priklausė ir nuo nusikaltimo objekto vertės). Teisyne mažai sankcijų su konkrečiais išpirkos dydžiais, todėl galima daryti prielaidą, kad dažnai konkretus išpirkos dydis būdavo derybų objektas (laisvoji kompozicija). Kai kuriose teisyne sankcijose jau numatyti konkretūs išpirkų dydžiai (sankcionuoti kompozicija).

Kazimiero Teisyne numatyta tokia bausmių sistema:

1. Mirties bausmės (pakorimas);

2. Piniginės baudos (nukentėjusio nuostolių padengimas; teismo išlaidų, lygių vogto daikto vertei, apmokėjimas).

3. Fizinės bausmės (plakimas, įkalinimas kaladėje);

Teisyne, lyginant su Pamedės teisyne, progresyviai išspręsta nusikaltėlio šeimos narių atsakomybė, kur nedaroma skirtumo tarp nusikaltėlio ir jo šeimos materialinės atsakomybės, čia jau šeimos nariai atsako tik tuo atveju jei žinojo apie nusikaltimą ar pasinaudojo nusikalstamu būdu įgytomis vertybėmis.

Teisyno sudarytojai daugelyje atvejų suformulavo alternatyvias sankcijas. Bausmių rūšis ir dydis priklauso nuo pavogto daikto vertės, recidyvo, nusikaltimo subjekto turtinės ir luominės padėties, pagautas su vogtu daiktu ar be.

Pažangiu dalyku galima laikyti tai, kad bausmė yra individualizuojama – pirmą kartą pavogęs mažiau negu pusę kapos vertės daiktą mirties bausme nebaudžiamas. Tai galima laikyti šanso principo užuomazga, kai tikimasi, kad vieną kartą nubaustas daugiau nebensikals.

Daugelyje sankcijų yra numatytos pagrindinės ir papildomos bausmės.

Teisyne pereita nuo laisvosios kompozicijos prie sankcionuotos kompozicijos sistemos. Kaip neparadoksaliai skambėtų, bet mirties bausmė skiriama kaip papildoma bausmė. Baudžiant už vagystę pirmiausia priteisiamas žalos atlyginimas nukentėjusiajam bei teismo išlaidos lygios vogto daikto vertei arba paimamas pats vogtas daiktas, jei yra surastas. Tik po to gali būti skirta mirties bausmė ar fizinės bausmės. Sankcijose į pirmą vietą iškeliamą materialinės satisfakcijos svarba. Požiūris į nusikaltimą visų pirma kaip į žalos padarymą kitam asmeniui, o ne valstybės ginamom vertybėm, yra rudimentas paprotinės teisės. Tačiau 12 str. norma jau visai nebūdinga paprotinei teisei, rodanti naują valstybės požiūrį į bausmę, kai jau negalimas susitarimas tarp nukentėjusio ir asmens kuriam paskirta bausmė įvykdyti: „O kai piktadarių nuteistą išduoda [skundėjui], jis [turi] nubausti jį, kaip paskirta pagal kaltę. Jeigu, gavęs nusikaltėlių, nenorės jo žudyti, o panorės iš jo gauti atpirkas ir jį paleisti arba jį sau į nelaisvę paimti, ir tam bus įrodymas, tas jau nusižengia prieš teisę, tada mes, pasitarę su mūsų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ponų taryba, nuspręsimė, kaip jį bausti, ir bausti taip, ko bus vertas. Piktadarių nereikia gailėtis“³¹. Tai jau bausmės oficialumo požymis.

Mirties bausmė skiriama jei:

1. Pavogė daiktą vertą daugiau kaip pusę kapos grašių, arklį, karvę;
2. Jei jau buvo vogęs, tai nepriklausomai nuo pavogto daikto vertės;
3. Jei neturės kuo atlyginti vagyste padarytą žalą ir (ar) sumokėti baudą.

Fizinės bausmės - plakimas, įkalinimas kaladėje buvo skiriamos tik parobkams (patriarchaliniams vergams), jei nebūdavo nuteisiami myriop. Mirties bausmės skyrimo sąlygos tos pačios, jau minėtos aukščiau. Skirtumas tik toks, kad galėdavo išpirkti ponas, jei patys neišgalėdavo susimokėti.

---

³¹ *Kazimiero teisynas (1468 m.)*, išnaša 14, p. 17.

Jei ponas žinojo apie jam priklausančio valstiečio vagystę arba bendrininkavo, tai buvo baudžiamas kaip ir pats vagis.

Už radinio pasisavinimą buvo baudžiama, kaip už vagystę.

Asmuo slaptai laikęs valkatas turės mokėti baudas, jei jie apsigovs arba apylinkėje bus neišaiškintų vagysčių arba turės išduoti juos pačius.

Už savavališką miškų kirtimą ir plėšimus („užpuldinėjimus“) sankcija nenurodyta ir dėl bausmės spręsti paliekama Didžiajam kunigaikščiui ir ponų tarybai. Lietuvos Didysis kunigaikštis ir ponų taryba sprendė ir dėl bausmės asmeniui neįvykdžiusiam teismo nuosprendžio nuteistajam. Šių nusikaltimų subjektai galėjo būti tik feodalai.

Analizuojant bausmių sistemą, nepaisant nedidelės Teisyne apimties, sankcijų neapibrėžtumo, galima pastebėti, kad sankcijomis ne tik siekiama atlyginti už padarytą žalą, bet siekiama atgrasinti nusikaltėlių ir kitus asmenis nuo nusikaltimų darymo (įbauginimo teorija) arba atimti galimybę padaryti naują nusikaltimą nubaudžiant mirtimi (galimybės padaryti nusikaltimą atėmimo teorija).

Kariuomenės nuostatuose numatytose sankcijose, kaip ir Kazimiero teisyne atsakomybė tik individuali. Kai kuriems nusikaltimams sankcijos nenumatytos ir dėl bausmės dydžio palikta spręsti valdovui arba etmonui. Valdovas sprendė dėl bausmės feodalams, kurie įžeidė arba sumušė etmono siustą asmenį, o jei tokį nusikaltimą padarydavo parastas žmogus, tai dėl bausmės buvo sprendžiama vietoje („tokį ten pat bausti, kaip užsitarnavo“).

Nuostatuose numatytos tokios bausmės:

1. mirties bausmės (pakorimas, nukirsdinimas);
2. kūno sužalojimas (rankos nukirtimas);
3. laisvės atėmimas (sukaustymas grandinėmis);
4. pinigine baudos.

Kadangi Kariuomenės nuostatai, kaip jau aptarta, greičiausiai galiojo tik karo metu, todėl ir bausmės numatytos labai griežtos – už daugumą nusikaltimų skiriama mirties bausmė. Nusikaltėlis buvo kariamas už plėšimą, pabėgimą iš kariuomenės, už radinio kurio vertė daugiau pusės kapo grašių pasisavinimą, už nukirtimą medžio su bičių dreve. Už priešininko sužeidimą dvikovoje – nukertama galva.

Kūno sužalojimo bausmė, rankos nukirtimas, numatyta už grasinimą ginklu.

Laisvės atėmimo bausmės (sukaustymas grandinėmis), buvo skiriamos už vagystes, sprendžiant iš analogijos su radinio pasisavinimu, kai pavogto daikto vertė

neviršijo pusės kapo grašių bei už savavališką pasišalinimą iš stovyklos. Be to, už vagystes reikėdavo sumokėti baudą lygią vogto daikto vertei bei grąžinti vogtą daiktą, o tai jau sankcionuota kompozicija.

Piniginės baudos buvo numatytos už svetimo turto sugadinimą (bičių drevės išdraskymą), už kopimo įrankių laikymą.

Bausmės nuostatuose žiaurios, vyrauja mirties bausmės, ir skirtos įbauginti kitus, kad nenusikalstų, tai taip vadinama bendroji nusikaltimų prevencija (įbauginimo teorija).

II. NUSIKALTIMAI IR BAUSMĖS LDK STATUTINĖJE TEISĖJE

Lietuvos Statutai laikytini pagrindiniais LDK teisės šaltiniais. Jie parašyti taip vadinama kanceliarine slavų kalba.³² Statutai, anot A. Šapokos, yra geras visuomeninės ir valstybinės to meto Lietuvos kultūros rodiklis, nes yra visos teisinio Lietuvos gyvenimo raidos rezultatas³³. Trečias Lietuvos Statutas (toliau – III LS) priimtas jau naujoje epochoje buvo išsamiausias ir tobuliausias.³⁴ Tačiau Lietuvos Statutus ir juose reglamentuojamus nusikaltimus bei bausmes nagrinėsime ne chronologine tvarka, o visus iš karto, nes Antras Lietuvos Statutas (toliau – II LS) ir Trečias Lietuvos Statutas, nepaisant daugelio pataisų ir papildymų, yra parengti I-jo LS pagrindu. Tokiu būdu, manytumėme, galima geriau atskleisti skirtingą nusikaltimų ir bausmių sampratą Statutuose.

1. NUSIKALTIMŲ SAMPRATA

Statutuose nėra nuoseklaus normų išdėstymo, kai kuriuose skyriuose tarp vienas kitą teisės normų galima rasti normų savo turinių nesusijusių su kitomis. Pirmieji skyriai skirti valstybės (Didžiojo kunigaikščio) interesų apsaugai, paskesni – šeimos ir asmens teisių apsaugai. Nepaisant visų skirtumų tarp Statutų, visuose Statutuose galima išskirti tokias nusikaltimų grupes:

1. Valstybiniai nusikaltimai (visuose Statutuose jiems skirtas pirmas skyrius);
2. Kariniai nusikaltimai;
3. Nusikaltimai teisingumui;
4. Nusikaltimai prieš asmenį;
5. Nusikaltimai dorovei;
6. Nusikaltimai valdymo tvarkai;
7. Turtiniai nusikaltimai;
8. Religiniai nusikaltimai.

---

³² *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* // T. 6. Spaudai parengė Aničas, J., et al. Vilnius: Mokslas, 1980, p. 542.

³³ ŠAPOKA, A. *Lietuvos istorija*. Kaunas, 1936, p. 236.

³⁴ BUMBLIAUSKAS, A. *Senosios Lietuvos istorija 1009-1795*. R. Paknio leidykla, 2005, p. 254.

Valstybiniai nusikaltimai, pabrėžiant jų svarbą, visuose trijuose Statutuose reglamentuoti pirmuosiuose skyriuose – „Apie valdovo asmenį“. Čia valstybiniai nusikaltimai suprantami, kaip nusikaltimai prieš valdovą ir vadinami „didybės įžeidimu“.

1. valstybės išdavimas (pabėgimas į priešų žemę);
2. valdovo įžeidimas tiesiogine prasme - kėsinimasis į Didžiojo kunigaikščio sveikatą ar gyvybę (šis nusikaltimas laikytas baigtu jau pasirošimo stadijoje);
3. ramybės valstybėje sutrikdymas, t. y. sukilimas prieš Didįjį kunigaikštį ir jo vyriausybę, siekiant užgrobti valdžią;
4. Didžiojo kunigaikščio regalijų - raštų, antspaudų, parašų bei pinigų klastojimas;
5. tvirtovės atidavimas priešui, siekiant išduoti;
6. atvedimas į šalį priešų kariuomenės;
7. netiesioginis valdovo įžeidimas (pasikėsinimas į Didžiojo kunigaikščio pareigūnus; draudžiamų veiksmų valdovo rūmuose ar šalia jų darymas; pasisakymas prieš valdovo sprendimus);
9. savavališkas muitų nustatymas.

Jau I LS pirmame skyriuje 2-4 straipsniai įtvirtina *valstybės išdavimo* - pabėgimo į priešų žemę, nusikaltimo sudėtį: „kas tik tai iš mūsų valdinių pabėgtų į priešų žemę, kiekvienas toks savo garbę praranda, o jo tėvoninis dvaras neatitenka nei vaikams, nei giminėms, o tik valdovui“.³⁵ I LS šio nusikaltimo sudėtis formali, užtenka vien tik pabėgimo pas priešus fakto. Vėlesniuose Statutuose valstybės išdavimu jau laikyta ir susižinojimas su priešais, siekiant jų sukurstyti prieš Lietuvą arba įspėti dėl ruošiamų prieš jų karo veiksmų.

Net sumanymas (tai išimtis Statutuose) *pasikėsinti* į Didįjį kunigaikštį buvo laikomas baigtu nusikaltimu, kitų nusikaltimų atvejais sumanymas nebuvo laikomas nusikaltimu.³⁶

Vienais sunkiausių valstybinių nusikaltimų, atsižvelgiant į sankcijos žiaurumą, laikyti – valdovo regalijų klastojimas ir pinigų padirbinėjimas, klastojimas. I LS pirmojo skyriaus 5 str.: “jei kas mūsų raštus arba anspaudus klastotų ar sąmoningai jais naudotųsi, kiekvienas toks klastotojas turi būti baudžiamas ugnimi“. Vėlesniuose Statutuose

---

³⁵ VALIKONYTĖ, I., LAZUTKA, S., GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001, p. 126.

³⁶ MAKSIMAITIS, M., VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 103.

atsakomybė atsiranda ir už valdovo parašų klastojimą. Sudėtys *formalios*, užtenka vien paties klastojimo ar sąmoningo naudojimosi suklastotomis valdovo regalijomis fakto. Terminas „sąmoningai“ yra aiški nuoroda į *tyčinę kaltės formą*.

Šiems nusikaltimams prilyginama monetų padirbinėjimas bei valdovo auksakalių sukčiavimas vykdant savo funkcijas. III LS I sk. 17 str.: “jei kas nors padirbinėtų mūsų monetas, perlydytų ar apipjaustytų, taip pat ir mūsų kaldinimo meistrai, kurie auksą, sidabrą <...> maišytų savo naudai, o valstybės žalai, ir tai būtų įrodyta, tokie turi be gailėsčio nubausti mirtimi sudeginant. Taip pat auksakaliai, kurie auksą ir sidabrą padirbinėtų maišydami varį, cinką ar alavą, ir tai būtų įrodyta, tada jie turi būti nubausti mirties bausme sudeginant, o tam, kam padaryta žala, iš jų turto atlyginti <...>”.³⁷ Pirmoje straipsnio dalyje, kur kalbama apie monetų padirbinėjimą, sudėtis *formali*, kad kiltų atsakomybė užtenka atlikti tokias veikas: „padirbti monetas“, jas „perlydyti“ ar „apipjaustyti“. Antroje ir tračioje aptariamo straipsnio dalyse, kur kalbama apie kaldinimo meistrų bei auksakalių atsakomybę už neteisėtą medžiagų maišymą – sudėtys jau *materialios*, nes jau yra nuoroda į žalos atsiradimą. Taip pat yra ir *subjektyvusis požymis* – savanaudiškas tikslas.

Statutuose valdovo pareigūnų (pasiuntinio, urėdininko, vaznio), vykdančių valstybinę tarnybą, užpuolimas prilyginamas valdovo užpuolimui. ILS I sk. 6 str.: “taip pat, jeigu kuris mūsų valdinys mūsų žemės urėdininką ar pasiuntinį, tvarkant mūsų šalies reikalus, užpultų, sužeistų ar sumuštų, kiekvienas toks turi būti baudžiamas gyvastimi taip, lyg mūsų valdoviškąją didybę įžeistų”³⁸ III LS jau akcentuojama valdovo siustų teismo pareigūnų apsauga: „<...> mūsų, valdovo, pasiuntinį arba vaznį su mūsų, valdovo, laiškais sumuš arba jam adresuotus laiškus suplėšys, arba mūsų pasiuntinį, arba taip pat vaznį, arba su jais buvusius liudininkus privers suvalgyti dokumentus, mandatus, šaukimus į teismą, ir tuo būdu mūsų didybę įžeis <...>”³⁹ Abi minėtos sudėtys *materialios*. Atsakomybė atsiranda nusikaltėliui atlikus draudžiamas veikas, kurios nusakomos tokiais žodžiais: „užpultų“, „sumuštų“, „sužeistų“, „laiškus suplėšys“, „privers suvalgyti dokumentus“. *Specialus nusikaltimo objekto požymis* – valdovo siusti pareigūnai, atliekantys jiems pavestas funkcijas bei jiems prilyginami liudininkai.

³⁷ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 133.

³⁸ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 127.

³⁹ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588* // Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 133.

Be to, pagal III Statutą Didžiojo kunigaikščio netiesioginiam įžeidimui priskiriami šie veiksmai: nusikaltimas asmeniui Didžiojo kunigaikščio buvimo vietoje (jo rūmuose, šalia rūmų); draudimo nenešioti šaunamųjų ginklų valdovo rūmuose, mieste kuriame randasi valdovas, teisme ir šalia jo, pažeidimas; neatvykimas į teismą; nepaisymas valdovo apsauginio rašto, duoto asmeniui, kuriam kas nors grasino.

Nusikaltimai asmeniui Didžiojo kunigaikščio būvimo vietoje apima daug *veikų* (III LS I sk. 9 str.): kėsಿನimasis į bajorišką garbę kandžiais ir neapgalvotais žodžiais; antausio sudavimas (*kvalifikuojantis požymis* – sukruvinimas); ginklo išsitraukimas valdovo rūmuose (*kvalifikuojantis požymis* – ginklo išsitraukimas valdovo akivaizdoje); sužeidimas ginklu (ne tik valdovo rūmuose, bet ir mieste kuriame randasi valdovas); nužudymas ginklu (ne tik valdovo rūmuose, bet ir mieste kuriame randasi valdovas));

Šiame straipsnyje Statuto *saugoma vertybė*: saugumas valdovo buvimo vietoje. *Subjektyviųjų požymių* Statuto sudarytojai minėtame straipsnyje nepateikia, vadinasi pakaltinimas už šių veikų atlikimą objektyvus. Vienoje straipsnio dalyje esanti nuoroda į motyvą – ginklo išsitraukimas susipykus, tarsi pabrėžia neatsižvelgimą į subjektyviusius požymius, nes sankcijoje sakoma, kad toks „be jokio gailesčio bus nubaustas įkalinimu“.

III LS I sk. 10 straipsnyje numatytas draudimas nešioti šaunamuosius ginklus valdovo rūmuose ar mieste kuriame randasi valdovas. Toks draudimas galioja ir teismuose ir atsakomybė už draudimo pažeidimą tokia pat kaip už šaunamųjų ginklų nešiojimą valdovo rūmuose. *Sudėtis formali* – atsakomybė kyla už patį šaunamojo ginklo nešiojimą. Kitų, aptariamo straipsnio, dalių *sudėtis materialios* - numatoma atsakomybė už sužeidimą ar nužudymą šaunamuoju ginklu mieste (*kvalifikuojantis požymis* – veikų padarymas valdovo rūmuose). Straipsnyje nėra jokių nuorodų į *subjektyviusius požymius*.

Muitai, be abejonės, sudarė didelę išdo pajamų dalį, be to centralizuotas muitų nustatymas buvo viena iš priemonių konsoliduojanti didelę daugianacionalinę valstybę. Dar iki Statutų priėmimo Didieji kunigaikščiai sričių privilegijose draudė savavališką muitų įvedimą⁴⁰, todėl sunkiu nusikaltimu laikyta savavališkas muitų nustatymas, pažeidžiant išimtinę didžiojo kunigaikščio teisę nustatinėti maitus.

Karinių nusikaltimų svarbą rodo tai, kad visuose Statutuose jiems reglamentuoti skirti antri skyriai („Apie šalies gynybą“), iškart po valstybinių nusikaltimų.

---

⁴⁰ MACHOVENKO, J. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sričių privilegijos kaip teisės šaltiniai: Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius, 1997, p. 133.

Statutuose reglamentuoti tokie kariniai nusikaltimai:

1. vengimas atlikti karinę tarnybą;
2. pasitraukimas iš karinės stovyklos be etmono ar valdovo leidimo;
3. netinkamas sargybos pareigų vykdymas;
4. pabėgimas iš mūšio lauko;
5. namų užpuolimas;
6. gurguolės arba stovyklos užpuolimas;
7. gyventojų turto sužalojimas arba neteisėtas naudojimas juo;
8. kito kareivio arklio pasisavinimas.

Vengimas atlikti karinę tarnybą buvo labai paplitęs tarp tokią pareigą turėjusių žemvaldžių. Tai matome iš daugelio išlikusių šaltinių. Taip ši situaciją apibudinama Didžiojo kunigaikščio Žygimanto rašte bajorams (1522 m.): „<...> matydami, jog dažnai kai kurie iš jūsų neklauso mūsų nurodymo ir įsakymo ir neatvyksta laiku ginti žemės, o dėl tokio jūsų nepaklusnumo valstybė bei žemė patiria žalą ir nuostolius nuo priešo žmonių, todėl seime numatėme ir paskyrėme nepaklusniems griežtas bausmes <...>“⁴¹.

Karinių nusikaltinamų sudėtyse yra privalomas *specialusis subjekto požymis*: asmuo nuosavybes teise turintis dvarą („tiek išstarnautą“, „tiek tėvoninį“, „tiek pirktą“), t.y. pareigą atlikti karinę tarnybą turėjo tik žemvaldžiai. III LS (II sk. 1. str.) subjektų ratas išplėstas: „visų titulų dvasiškiai bei pasauliečiai, kunigaikščiai, ponai ir urėdai, (rūmų) dvariškiai, dvarininkai, žemininkai, (pavietų) vėliavų bajorija ir našlės, o taip pat totoriai ir mūsų miestų miestiečiai, turintys žemės valdas, kiekvienas nuo aukščiausio iki žemiausio luomo“⁴². S. Vansevičius šiuos subjektus laiko nekilnojamo turto valdytojais⁴³. Manytumėm, kad pagrindinis *specialaus subjekto požymis* - priklausymas bajorų luomui. Žemiausiu luomu čia laikomi, taip vadinami, plikbajoriai. Tarnybos vengimas pasireiškia įvairiomis, Statutuose numatytais, *veikomis*: neatvykimas į kariuomenės rinkimosi vietą; pasišalinimas iš kariuomenės rinkimosi vietos be etmono leidimo; savo tarnų ar dalies mantos, užregistruotos kariuomenėje, išsiuntimas be leidimo; būrio vado („vėliavininko“) melagingas pranešimas apie sergantį karo prievolinką; neatsiuntamas savo pavaldinių ar materialinės paramos nekilnojamo turto savininkų (nepilnamečiai, našlės, ligoti ir pan.) negalinčių tarnauti kariuomenėje; vėlavimas be svarbios priežasties

⁴¹ *Lietuvos Metrika*, išnaša 20, p. 156.

⁴² *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 133-134.

⁴³ VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai*: pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus. Vilnius: Mintis, 1981, p. 88.

atvykti į kariuomenės susirinkimo vietą; neatvykimas į pilį per nurodytą terminą (*kvalifikuojantis požymis* – priešų piliai padaryta žala). *Amžius nuo kurio kyla atsakomybė* neribojamas: „<...> kiekvienas našlaitis, pilnametis ar ne, ir bet kuris kitas žmogus, pilnametis ir turįs žemės dvarą, reikalui esant privalo <...> kare tarnauti ir į karo tarnybą išrengti, kiek tik reikia pagal žemės nuostatus <...>“⁴⁴. Suprantama, šių asmenų karo tarnyba pasireiškė prievole atsiusti savo pavaldinius ar materialinę paramą. *Pilnamečiu*, turėjusiu pareigą asmeniškai atlikti karo prievolę, asmuo buvo laikomas nuo 17 metų. Jokių šių nusikaltimų *subjektyviųjų požymių* Statutų sudarytojai nenurodo, nerandame jų kituose šaltiniuose, pvz. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Žygimanto atsakyme į Ponų tarybos prašymą (1538 m.): „<...> jo malonybė karalius tokio nepaklusnumo žemės tarnybai neatleidžia <...> kas pagal pono etmono registrą praėjusią vasarą žemės tarnyboje nebuvo ir savo būrio nepristatė; dėl to jo malonybė karalius suteikia galią jų malonybėms Ponų tarybai su tokiais pasielgti pagal žemės Statutą <...>“⁴⁵. Atsakomybė kildavo vien už minėtų veikų padarymą. Sankcijos nurodytos konkrečiai.

Pasitraukimas iš karinės stovyklos, vykstant karo veiksmams, be etmono ar valdovo leidimo buvo prilyginamas neatvykimui į karo tarnybą.

Netinkamas sargybos pareigų vykdymas apibudinamas tokiomis *veikomis*: aplaidus sargybos pareigų vykdymas; nebuvimas nurodytoje vietoje; pasišalinimas nesulaukus pamainos. Šio nusikaltimo *sudėtis materiali* – atsakomybė atsiranda, jei dėl minėtų veikų priešai padaro žalos kariuomenei. Sankcijoje numatytos dvi alternatyvios baudmės, valdovo nuožiūra.

Pabėgimas iš mūšio lauko, kaip nusikaltimas įtvirtinamas labai lakoniška norma: „jei kas iš mūšio pabėgtų, toks, esant pakankamai etmono pateiktų įrodymų, mūsų, valdovo, sprendimu netenka valdų ir garbės“⁴⁶.

Namų užpuolimo, vykstant (grįžtant) į kariuomenę, būnat joje, nusikaltimo sudėtis yra visuose statutuose. I LS II sk. 13 str. nurodomos tokios *veikos*: apgrobimas, pakenkimas, namų ar kluonų puldinėjimas, plėšimas keliuose. Toks veikų apibūdinimas leidžia daryti prielaidą, kad užpuolimas buvo turtinių ir nusikaltimų prieš asmenį sutaptis. III LS tai jau aiškiau reglamentuota. Turtinės žalos padarymas apibudinamas tokiais žodžiais: „namus ar kluonus užpuls, ar tvenkiniuose ir kūdrose (žuvis) išgaudys, ar dar

⁴⁴ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 139.

⁴⁵ *Литовская Метрика. Отдел первый-второй. Часть 3: Книги публичных дел. Т. 1.* // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 127.

⁴⁶ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 135.

kokią žalą padarys“⁴⁷. Žala asmeniui apibudinama taip: „o tokio smurtinio užpuolimo metu tuose namuose ką nors užmuš ar sužeis, sumuš arba moterį išprievartaus“⁴⁸.

Nusikaltimus teisingumui galima išskirti į dvi pagrindines grupes: teismo pareigūnų (teisėjo, vižo, sekretoriaus, kalėjimo prižiūrėtojo) nusikaltimai vykstant teisingumą ir kitų asmenų nusikaltimai susiję su teisingumo vykdymu.

Pirma grupė apėmė tokius nusikaltimus:

1. neteisingo sprendimo priėmimas;
2. atsisakymas išduoti sprendimo nuorašą;
3. teismo rinkliavų pažeidimai;
4. atsisakymą įvykdyti teisingumą;
5. aplaidų pareigų ėjimą;
6. piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi.

Antrai grupei priklausė:

1. pasikėsinimas į teisėjų gyvybę, sveikatą ar garbę teismo proceso metu;
2. pasikėsinimas į vižo (vaznio) gyvybę ar sveikatą;
3. neatvykimas į teismą, kai kaltinamas sunkiu nusikaltimu;
4. pateikimas teismui suklastotų dokumentų;
5. priešingos šalies apgavimas dėl posėdžio datos;
6. ieškinio padavimas dėl jau išspręstos bylos;
7. teismo sprendimų nevykdymas;
8. pasikėsinimai į kitus proceso dalyvius;
9. teismo tarėjų ir advokatų nesąžiningumas;
10. žinomai melagingas pranešimas apie nusikaltimą.

Neteisingas sprendimo priėmimas buvo suprantamas, kaip sprendimas priimtas ne pagal Statute įtvirtintas materialines ar procesines teisės normas: „jeigu ta byla būtų kitaip spręsta, ne taip, kaip yra rašytinės teisės knygose išdėstyta“⁴⁹. Jeigu Ponų taryba nustatydavo, kad byla jau buvo išspręsta vietiniame teisme, tačiau ne pagal Statutą, ji buvo sprendžiama iš naujo.⁵⁰ *Subjektyviųjų požymių*, Statuto sudarytojais nenurodo - nėra svarbu ar teisėjas tokį sprendimą priėmė tyčia ar per nežinojimą.

---

⁴⁷ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 134.

⁴⁸ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 134.

⁴⁹ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 176.

⁵⁰ MACHOVENKO, Jevgenij. *Nelietuviškų žemių teisinė padėtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XIX-XVIII a.)*. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 1999, p. 53.

Proceso dalyvis laimėjęs bylą turėjo teisę gauti sprendimo nuorašą, todėl teisėjas *atsisakęs išduoti sprendimo nuorašą* būdavo baudžiamas: „jei teisėjas nenorėtų išrašo duoti, tai turi su paimti su savim (aut. – procesą laimėjęs asmuo) tris šlėktas ir vėl iš jo prašyti <...> O jeigu neduotų, ir tai prieš jį būtų įrodyta, tada turi sumokėti mums, valdovui, baudos dvylika grašių, o tam žalą atlyginti“⁵¹

Aplaidumas vykdant tarnybines pareigas apibudinamas taip (I LS VI sk. 19 str.): „Ir jeigu teisingumą vykdydami, nudelstų taip, jog nustatę laiką įvykdyti tam teisingumui, neįvykdytų, o besiskundžiančią šalį be reikalo gaisintų, ir per galutinį tieslaikį teisingumo neįvykdytų <...>“⁵².

Pasikėsanimas į teisėjų garbę ar grasinimai galimas tokiomis veikomis: „teisėjams užgaulius žodžius sakytų“, „teisėjams grasintų ar išmetintų“.

Statutai atskirai gina ir teismo pareigūnus bei liudininkus vykstančius į vietą apžiūrai (III LS IV sk.11 str.): „jei kas nors atliekantį pareigas vaznį <...> pats ar jo tarnai, ar jo valdiniai sumuš arba atėmę dokumentus suplėšys, arba vaznį ar jo liudininką privers dokumentus suvalgyti, arba trenks antausį, plaukus ar barzdą raus ir tuo parodys nepagarbą teismui, tada kiekvienas toks <...>, esant pakankamai įrodymų, privalės vazniui atlyginti dvigubai pagal jo luomą. <...> o jei arkliams uodegas apipjaustys ar sužeis, tada turės atiduoti arklį už arklį, už tai įkalinimu baudžiamas nebus“⁵³. Atsakomybė kilo už tokias *veikas*: sumušimą, dokumentų suplėšymą, privertimą dokumentus suvalgyti, antausio trenkimą, plaukų ar barzdos rovimą, arklių sužeidimas ar uodegų nupjovimas. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad viename straipsnyje įtvirtintos labai skirtingos veikos – asmens įžeidimas, fizinio skausmo sukėlimas, sveikatos sutrikdymas ir materialinės žalos padarymas (arklio sužeidimas). Tačiau jas visas sieja, tai, kad šiomis tiesiogiai ar ne tiesiogiai rodoma nepagarba teismui ir jo pareigūnams. Netiesioginis nepagarbos teismui rodymas, tai veiksmai prieš vaznio ir su juo esančių liudininkų arklius ir šiuo atveju, skirtingai nuo tiesioginės nepagarbos rodymo, sankcija laisvės atėmimo nenumato, tačiau numatytos baudos kelis kart viršijančios pačią žalą. *Pagrindinė saugoma vertybė* – pagarba teismams, o *papildomos* – asmens orumas, sveikata, asmens nuosavybė.

Pasikėsanimai *į kitus proceso dalyvių orumą, sveikatą ar gyvybę* traktuoti taip pat kaip nepagarba teismui ir sankcijos griežtesnės nei parastų pasikėsinimų prieš asmenis atvejais. Nurodomos tokios veikos: „savo ranka į kitą pasikėsintų“, „pastumtų“,

⁵¹ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 178.

⁵² VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 189.

⁵³ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 19, p. 136.

„patrauktų“, „užgautų“, „išsitrauktų kardą, nors ir nesužeistų“, „sužeistų“ kardų. Pabrėžiama, kad šios veikos atliekamos teismo akivaizdoje ir todėl numatomos labai griežtos bausmės. Pvz. už sužeidimą kardų teismo akivaizdoje – mirties bausmė. Vėlgi pagrindinė Statuto saugoma vertybė – pagarba teismams, o jau asmens orumas, sveikata, gyvybė – papildomos.

Nusikaltimai teisingumui turi sankcijas, kuriose numatytos konkrečios bausmės ir tik eina žalos atlyginimas nukentėjusiajam.

Statutuos reglamentuoti tokie nusikaltimai *prieš asmenį*:

1. nužudymas;
2. įvairaus laipsnio sveikatos sutrikdymai, fizinio skausmo sukėlimas;
3. dvarų, sodybų užpuolimai;
4. plėšimai;
5. nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei;
6. neteisėtas laisvės atėmimas;
7. nusikaltimai asmens garbei ir orumui.

Žudikus, išskyrus būtiniosios ginties atvejus, ir už asmenų, neturinčius teisių (pvz. banita) nužudymus, buvo griežtai baudžiamas nusikaltimas. Nužudymas buvo suprantamas kaip gyvybės atėmimas, neatsižvelgiant į tai, kokiomis priemonėmis, buvo nužudyta. Reikia pastebėti, kad jau I LS gyvybės atėmimas būtiniosios ginties atveju nelaikomas nusikaltimu: „gindamas savo namus, ir tąjį smurtininką užmuš namuose <...> tuomet neturi mokėti galv pinigų nei žaizdų apmokėti“ arba „jei kas gintų savo dvarą arba savo valdinius, smurtaujant užmuštų šlėktą, galv pinigų už jį neturi mokėti“⁵⁴. III LS aiškiai skyrė tyčinį nužudymą nuo netyčinio, prie netyčinio priskirdamas neatsargų ir atsitiktinį nužudymą („nužudytų ne atsitiktinai ir ne už kalbę, bet sąmoningai“⁵⁵). I LS apibūdinti tik kvalifikuoti tyčiniai nužudymai ir todėl nėra numatyta atsakomybė už nekvalifikuotus nužudymus. II LS ir III LS jau įtvirtinti ir paprasti nužudymai ir privilegijuoti nužudymai.

Kvalifikuoti nužudymai:

1. savo tėvų nužudymas;
2. savo vyro ar žmonos nužudymas;
3. nužudymas įpykus;

⁵⁴ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 196-197.

⁵⁵ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 139.

4. nužudymas kerštaujant;
5. nužudymas panaudojus klastą;
6. dvaro, namų užpuolimo atveju;
7. savo pono nužudymas

Privilegiuoti nužudymai:

1. savo vaiko nužudymas;
2. nužudymas susivaidijus;
3. nužudymas dvikovoje;
4. kai miršta kankinamas vagis;
5. kai nužudo psichiškai nesveikas asmuo („pamišėliai“);
6. viršijus būtiniosios ginties ribas;
7. nesantuokinio vaiko nužudymas („jei kas užmuš pavainikį, toks nuo mirties

bausmės turi būti laisvas.“⁵⁶);

8. nužudymas ginant savo poną („gindamas savo poną, ką nors sužeistų ar užmuštų yra atleidžiamas nuo kiekvieno reikalo“⁵⁷).

Statutų *saugoma vertybė* – žmogaus gyvybė. Tačiau visų žmonių gyvybė saugota nevienodai - žmogaus gyvybės vertė priklausė nuo jo luominės priklausomybės. Netgi valstiečių gyvybė buvo vertinama skirtingai – didžiausius galvapinigių reikėjo mokėti už keliuočio (dabartinis laiškanešio atitikmuo) ir drevininko nužudymą, nors tai buvo penkis kart mažiau nei už bajoro galvapinigių, bet keturis kart daugiau nei už nelaisvo valstiečio.

Priežastinis ryšys. Jau I LS yra norma leidžianti daryti prielaidas apie Statuto sudarytojų požiūrį į priežastinį ryšį. I LS VII sk. 10 str.: „<...> po to sumušimo ar suluošimo po puotas važinėtų ar karčemose bei turguose buvotų, o po to numirtų <...> tai anas, kuris jį sumušė ar sužeidė, neturi mokėti galvapinigių, tik žaizdas“⁵⁸. Nepaisant, kad nukentėjusysis galėjo numirti nuo sužeidimo ar sumušimo, asmuo sumušęs ar sužeidęs nelaikomas kaltu jei tarp jo veiksmų ir nukentėjusiojo mirties įsiterpia papildomos aplinkybės (buvojimas turguose, puotose, karčemose) – tai taip vadinama artimiausio (nepertraukiamo) priežastinio ryšio teorija.

Statutai abortus priskyrė prie nužudymų (III LS XI sk. 60 str.): „<...> iš gėdos arba bausmės baimės atsisakytų vaisiaus ir jį pati numarintų ar su kieno kito pagalba <...>, tas,

⁵⁶ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 146.

⁵⁷ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 205.

⁵⁸ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 199.

kas padėjo tai padaryti ir vaisių pražudyti, kaip ir ta, kuri savo vaisių pražudyti davė, turi būti nubausti mirtimi“⁵⁹. Sankcija griežtesnė nei savo vaiko nužudymo atveju. Manytumėm, šis nusikaltimas buvo laikomas nužudymo ir nusikaltimo dorovei sutaptimi.

Sveikatos sutrikdymai, fizinio skausmo sukėlimas. Statutuose buvo numatyti tokie nusikaltimai: suluošinimas, sužeidimas, fizinio skausmo sukėlimas. Suluošinimas tai vieno ar daugiau organų netekimas ar jų nebefunkcionavimas, negrįžtami išvaizdos subjaurojimai („koją suluošintų“, „akį išmuštų“, „nosį nupjautų“, „lūpas perkirstų“, „ausį nupjautų“, „veidą sužeistų“ ir pan.). Fizinio skausmo sukėlimas tai smūgių sudavimas („antausių“), kankinimas, barzdos ar plaukų rovimas, marinimas badu. Sužeidimas – žaizdų padarymas negrįžtamai nepakenkiant kūno funkcionalumui ar estetinei žmogaus išvaizdai.

Kvalifikuotas kūno sužalojimas buvo tėvų sužalojimas, savo pono sužalojimas užpuolimo metu, sužalojimas klastingai, afekto būklėje, moters sužalojimas. S. Vansevičiaus nuomone, moters padidinta apsauga Statutuose kyla iš paprotinės teisės, kur nebuvo leidžiama moteriai keršyti.⁶⁰ Lengvinančios aplinkybės buvo šios: atsitiktinis kūno sužalojimas, sužalojimas viršijant būtinosios ginties ribas, kankinant vagi, jeigu jis neprisipažino.⁶¹

Tokios veikos, kaip barzdos ar plaukų rovimas traktuotas kaip fizinio skausmo sukėlimo ir pasikėsinimo į asmens orumą sutaptis. Kaip ir nužudymo atveju, Statutai skyrė tyčinius ir neatsargius sužalojimus ar žaizdų padarymus, taip pat tokias veikas padarytas būtinosios ginties sąlygomis.

Dvarų, sodybų, namų užpuolimai. Tai nusikaltimų prieš asmenį ir turtinių nusikaltimų sutaptys. Prieš asmenį įtvirtintos tokios veikos: įsiveržimas į namus panaudojant smurtą, sužeidimas, nužudymas, moterų išprievartavimai. Turtinė žala pasireikšdavo grobimais, turto sunaikinimu ar sugadinimu. Jei užpuolikas turėdavo *tikslą* nužudyti (III LS XI sk. 1 str.: „jei kas kieno nors namą ar būstą *sqmoningai* užpultų norėdamas užmušti“), nors tai jam ir nepavykus įgyvendinti, būdavo baudžiamas kaip už nužudymą. Čia jau subjektyvusis pakaltinimas, galimas tik esant tiesioginei tyčiai. Šio nusikaltimo sudėtis artima šiuolaikinei plėšimo sampratai. Užpuolimai išskirti iš plėšimų, manytumėm, dėl savo pavojingumo – tai būdavo grupinis (paprastai didelėmis grupėmis)

⁵⁹ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 143.

⁶⁰ VASEVIČIUS, išnaša 43, p. 97.

⁶¹ VASEVIČIUS, išnaša 43, p. 97.

ginkluotas užpuolimas, labiau primenantis karinius užpuolimus. *Plėšimas* reglamentuojamas (I LS VII sk. 10 str.): „jeigu kuris šlėkta ko kito kelyje tykotų ir pastotų, nors ne jam vienam, norėdamas juos sužeisti ir apiplėšti, ar nužudyti“⁶²). Pagrindinis požymis skiriantis užpuolimą nuo plėšimo, tai, kad užpuolimu atveju smurtu įsiveržiama į namus, dvarą. Kaip matyti iš šaltinių plėšimai buvo padaromi ir didelėmis ginkluotomis grupėmis (iš apiplėšimo bylos, Gardinas, 1540 m.): „<...> dvaro vietininkas maskvėnas Ivanas su daugeliu žmonių – Povilu, Valentinu, tijūnu Grincu, Joneliu Bogdevičiumi ir kitais kustiniškiais – jėga ir smurtu užpuolė jų tėvoninę pievą prie Sokolos, su šautuvais, šakotinėmis juos, dvidešimt žmonių, sumušė, tris sužeidė, šešis užmušė, <...> ir nemažai toje pievoje prisigrobė <...>“⁶³. Ir užpuolimų ir plėšimų sudėtyse *pagrindinės ginamos vertybės*: žmogaus gyvybė ir sveikata, *papildomos* – nuosavybė, garbė ir orumas.

Nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei visuose Statutuose reglamentuota panašiai (III LS XI sk. 12 str.): “jei kas mergaitę ar moterį, kokio ji luomo bebūtų, išprievartautų, baustas mirties bausme <...>“⁶⁴. Privaloma sąlyga, kad kaltininkas būtų apkaltintas išprievartavimu, nukentėjusioji turėdavo aktyviai priešintis ir bent garsiai šauktis pagalbos. Jei nukentėjusioji sutikdavo, kaltininkas galėdavo ją vesti ir taip išvengti bausmės. V. Andriulio ir S. Vansevičiaus nuomone, Statutų sudarytojai šį nusikaltimą priskiria nusikaltimams dorovei. Manytumėm, kad pagal įtvirtintus požymius šis nusikaltimas labiau priskirtinas nusikaltimams prieš asmenį.

Neteisėtas laisvės atėmimas. Manoma, kad Statutuose asmens laisvė, kaip vertybė, neginama, tačiau tam tikra apsauga buvo numatyta. III LS buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą laisvės atėmimą šlėktai. II LS įtvirtinta norma nurodanti, kad laisvas žmogus už jokių nusikaltimą negali tapti nelaisvu. III LS XII sk. 21 str.: “Nuo šiol tapti belaisviais galima tik karo metu, dėl kitų priežasčių negalima“⁶⁵.

Nusikaltimai asmens garbei ir orumui. Statutai gina tik bajorų garbę ir orumą. Asmenų, nepriklausančius bajorų luomui, garbė ir orumas buvo ginamas tik įžeidimo teisme atveju. Didžiausi įžeidimai buvo žodinis ar rašytinis suabejojimas bajoriška kilme arba pavadinimas nesantuokiniu vaiku. Įžeidimu laikyta, tik tie atvejai, kai nukentėjusysis

⁶² VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 205.

⁶³ Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією. Т. XVII. // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 231.

⁶⁴ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 140.

⁶⁵ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 143.

asmeniškai girdėdavo įžeidimą. Nekilmingo žmogaus orumo gynyba Statutuose buvo numatyta, tik jei toks asmuo būdavo įžeidžiamas teismo metu.

Kaip jau minėta, įžeidimo ir fizinio skausmo sukėlimo sutaptimi laikyta ir smūgių sudavimas bajorui.

Statutuose labai sunkiais nusikaltimais laikyti *nusikaltimai dorovei*:

1. prostitucija;
2. svetimavimas;
3. dvipatystė;
4. artimų giminaičių santuoka;
5. sąvadavimas.

Tuometinė prostitucijos ir sąvadavimo samprata gerokai skyrėsi nuo šiuolaikinės. O savanoriški pilnamečių asmenų nesantuokiniai lytiniai santykiai dabar, skirtingai nuo Statutuose įtvirtintų, nelaikomi nusikaltimu. Savo sankcijų griežtumu (kūno žalojimai, mirties bausmės) aptariamai nusikaltimai lygintini su net su valstybiniais nusikaltimais. Trumpai aptarsime *svetimavimą*, kuris reglamentuojamas taip (III LS XIV sk. 30 str.): „<...> jei vyras, <...> užtiks ištvirkaujant su meilužiu, tada vyrui, kurio luomo bebūtų, bus leidžiama sugavus tą meilužį ir žmoną, tuoj pat apie tai pranešti kaimynams, o po to, negaištant, nuvesti į mūsų pilies teismą. O ten, visa tai aiškiai ir teisingai įrodžius <...> abu turi būti nubausti mirtimi <...>“⁶⁶. Žodžiai „kurio luomo bebūtų“, kaip jau aptarta anksčiau, netaikytini nekilmingiems žmonėms. Ši norma gina tik vyrų-bajorų garbę. *Saugomos vertybės*, manytumėm, šiuo atveju yra visuomenės dorovinės nuostatos bei asmens garbė.

Prie *nusikaltimų valdymo tvarkai* Statutai priskyrė:

1. slaptą smuklių steigimą;
2. išėjimas iš pono be leidimo;
3. atsisakymas vyti nusikaltėlius;
4. pabėgusių baudžiauninkų slėpimas;
5. valkatų ar čigonų slėpimas;
6. svorio ir ilgio matų padirbinėjimas ar naudojimas jais.

Normos reglamentuojančios valdymo tvarką nėra susistemintos į vieną vietą, o išmėtytos po skirtingus Statuto skyrius. *Slaptas smuklių steigimas*, kaip nusikaltimas, buvo numatytas jau I LS. Teigiama, kad smuklių steigimas be leidimo neduoda valstybei

---

⁶⁶ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 145.

naudos ir tai potencialios vietos nusikaltimams ir prostitucijai. Norma nustatanti laisvo žmogaus (bajoro ar paprasto) išėjimą iš tarnybos ponui be jo leidimo bei norma numatanti atsakomybę už *pabėgusių baudžiauninkų slėpimą*, skirtos ginti stambiujų žemvaldžių interesus. Valkatomis, tuo metu, laikyti valstiečiai neturintys pono, todėl norma reglamentuojanti *valkatų slėpimą* skirta įbaudžiavinimo santykių skatinimui ir gynimui. *Čigonų slėpimas*, pasak Statuto sudarytojų, yra smerktinas, todėl, kad jie ne tik neduoda valstybei naudos, bet yra potencialūs nusikaltėliai ir kitų valstybių šnipai (III LS XIV sk. 35 str.): „<...> čigonai yra nereikalingi ir dykinėjantys žmonės, kurie ne tik neduoda jokios naudos ir paslaugų mums ir valstybei, bet ir žalą daro apgaudinėdami paprastus žmones bei vogdami, o taip pat slapta grobdami, o vaikščiodami į kitus kraštus, ypač į priešų, kai kada iš blogos valios gali tapti šnipais ir vedliais <...>“⁶⁷ II LS jau atsiranda norma nustatanti atsakomybę už *naudojimąsi padirbtais mato vienetais*. III LS šį norma papildyta ir atsakomybe už *ilgio ir svorio matų padirbinėjimą*.

Statutai prie *turtinių nusikaltimų* priskiria tokius nusikaltimus:

1. vagystės;
2. grobimai;
3. svetimo turto sugadinimas ar sunaikinimas;
4. pasikėsinimas į žemės nuosavybę.

Statutuose nėra konkretaus *vagystės* apibrėžimo, o vagystės reglamentuotos eilėje normų. Vagystėmis buvo laikomas svetimų daiktų pasisavinimas, medžiojimas svetimoje girioje, svetimų medžių kirtimas, bičių spiečių pasisavinimas, pasisavinimas šieno ir javų iš svetimų laukų, žvejojimas svetimuose tvenkiniuose. Vagystei prilyginamas ir baudžiauninkų išsivedimas. Statutuose *saugoma vertybė* – nuosavybė. Vagystės *dalyku* galėjo būti kilnojami daiktai, esantys svirne, name, kieme, atvežti į turgų. Pačios vagystės sąvoka Statutuose nedetalizuojama, veika apibudinama vartojant žodžius: „vogė“, „apsivogė“, „vagystę įvykdytą“. Statutuose (I ir II LS) vagystė skirstyta į rūšis ne tik pagal kėsinosi dalyką, bet ir pagal vogtų daiktų vertę: kai pavogto daikto vertė didesnė kaip 1/2 rublio, mažesnė kaip 1/2 rublio, didesnė kaip 1/2 kapos grašių ir didesnė kaip 12 grašių. III Statute jau skiriamos tik dvi tokios grupės: voginio vertė mažesnė 4 keturių kapų grašių ir didesnė 4 keturių kapų grašių („jei įkalčių vertė būtų didesnė kaip keturios kapos grašių, turi būti nubaustas mirtimi, O jei įkalčių vertė mažesnė, ir būtų pagautas

---

⁶⁷ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 146.

pirmą kartą, tada toksai už tai ką pavogė, turi atlyginti <...>⁶⁸). Statutuose beveik neskiriama dėmesio vagystės požymių aprašymui, matyt tai laikyta visiems suprantamu reiškiniu. Pagrindinis dėmesys skiriamas vagystės įrodinėjimo tvarkai ir sankcijoms reglamentuoti (I LS XIII sk. 1 str.): “Jeigu kur apylinkėse bernai vagia, ir juos sugaus su įkalčiais, kuris įkaltis kainuos pusrublį grašių, tai turi būti baudžiamas kaip vagis. O jei įkaltis pusrublio nekainuos, tai žala turi būti apmokėta iš jo bandos arba – įkaltį gražinti, o už atlygį rimbais nuplakti. Ir jeigu antrąkart pavogs, nors tai dešimties grašių nekainuos, bet su įkalčiu sugaus, tuomet jau turi atiduoti į kartuves.”⁶⁹. Kaip matome, bausmės dydis priklausė nuo voginio vertės, vagis pagautas su voginiu ar ne ir nuo recidyvo. Panašiai reglamentuojama, pavyzdžiui, medienos vagystė (I LS IX sk. 18 str.): „<...> O jeigu kas kaip vagis ir bet kam, bajorui ar žmogynui, iškirstų, o jis būtų su įkalčiu, su medžiu, sulaikytas, o įkaltis būtų paimtas, tai už kiekvieną medį, kuris tiktų tiek klėties, tiek trobos rąstams – po dvylika grašių, o kuris tiktų tiek ienoms, tiek ir malkoms, po šešis grašius”⁷⁰. Pastarąją veiką, S. Vansevičius priskiria prie svetimo turto sunaikinimo veikų. Tačiau manytumėm, kad savo požymiais ši veika labiau atitinką vagystės sudėtį. Arba, pavyzdžiui, bajoro sodo apvogimas (I LS IX sk. 19 str.): „Kas šlėktai sodą išvogtų ir būtų prieš jį įrodyta arba su įkalčiu sugautų, tas turi sumokėti dvylika rublių grašių, o žmogynui – tris rublis grašių”⁷¹. Vėlgi matome, kad ir šiose, specifines vagystes reglamentuojančiose, normose pagrindinis dėmesys skiriamas vagystės įrodinėjimui (pagautas su voginiu ar ne) ir voginio vertei (pvz. rastų vertė). Vagystės atveju pakaltinimas grynai *objektyvusis*. Kaltu laikytas asmuo pagautas su voginiu arba pas kurį jis rastas, visiškai nekreipiant dėmesio į kaltės formą. Todėl III LS yra norma, kuria tarsi pabrėžiama, kad svarbiausias kaltės įrodymas yra vogto daikto radimas pas įtariamąjį, todėl reikalaujama perkant daiktą turėti liudininkus (XIV sk. 8 sk.): „<...> kiekvienas mūsų valdinys <...>, kas jis bebūtų, turguje, namuose ar kur kitur pirkdamas arba mainydamas arklį, jautį, karvę ir visoki kitoki turta, visada turi turėti liudininkus, žmones padorius, vertus pasitikėjimo. <...>”⁷². *Objektyviojo* pakaltinimo požymis yra ir tai, kad kaltumo įrodymu laikytas kankinamo įtariamojo prisipažinimas.

Bičių drevių išdraskymas, medaus pasisavinimas tradiciškai laikomas kvalifikuota vagyste (III LS X sk. 14 str.): “jei kas nors prie kieno namų ar bityne, ar miške iš drevės,

⁶⁸ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 144.

⁶⁹ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 249.

⁷⁰ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 228.

⁷¹ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 228.

⁷² *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, išnaša 39, p. 145.

avilio ar padaryto uokso bites išplėštų arba su aviliu paimtų, ir tokį išaiškintų kuopos teismas ar kitaip tardant, tada turi užmokėti tris rublius grašių, bet tą, kurį pagaus su įkalčiais, kaip vagį turi pasmerkti myriop <...>⁷³. Sprendžiant iš to, kad net pirmą kartą sugavus su įkalčiu kaltinamasis buvo iškart baudžiamas mirties bausme, leidžia daryti prielaidą, jog medaus ar bičių vagystės priskirtos prie didelės vertės dalykų vagysčių.

Kaip ir kituose, anksčiau nagrinėtuose, teisės šaltiniuose – pasiklydusių gyvulių pasisavinimas laikytas vagyste (I LS XIII sk. 24 str.): „<...> dėl priklydėlių turi elgtis pagal seną paprotį <...> šlėktos, kurie gyvena pavietuose, priklydėlius kuinus bei galvijus turi nuvesti ir į mūsų kiemus atiduoti, ir daugiau nei tris dienas pas save nelaikyti, o kas laikytų priklydėlį ir neatiduotų į mūsų kiemą, ir tai prieš jį būtų įrodyta, tada turi dėl to likti kaltas kaip vagis <...>⁷⁴. Čia net pabrėžiama, kad normos kilmė paprotinė – „turi elgtis pagal seną paprotį“. Vėlgi pakaltinimas grynai objektyvus – asmuo laikytas kaltu jei būdavo įrodoma, kad priklydęs gyvulys pas jį yra ilgiau nei trys dienos.

Turto *grobimo* samprata Statutuose yra atima dabartinei atvirosios vagystės ar net plėšimo sampratai. Taip apibudinamas grobimas (I LS XII sk. 3 str.): „<...> kas šlėktele apgrobtų – žirgus atimtų ar prie bažnyčios, ar turguje, ar lauke, ar putoje, ir nors muštynių nesukeltų, nors nė vieno asmens ar tarno ant žirgo nebūtų, arba tarno akivaizdoje žirgą paimtų, ar iš vežimo iškinkytų, nors to asmens tuo metu ir nebūtų, o būtų tai deramai įrodyta, - tai tas, kuris grobė, turi atlyginti jam kaip šlėktai ar šlėktei žaizdą – dvylika rublių grašių⁷⁵. Veika, vienu atveju, suprantama, kaip kilnojamo daikto paėmimas atvirai („prie bažnyčios“, „ar turguje“), matant liudininkams ar net savininkui, nenaudojant smurto („ir nors muštynių nesukeltų“) – atvirosios vagystės. Kitu atveju veika turi, Statute reglamentuoto plėšimo, požymių – atviras svetimo daikto pasisavinimas panaudojant prievartą. Tokius šios veikos požymius galime rasti ir to meto teismo praktikoje (Gardinas, 1557 m., byla dėl sumušimo ir apgrobimo): „<...> bajoras Česnys Miskevičius skundėsi ir pasakojo, <...>, jo brolis jį primušęs ir sužeidęs. Ir mano tarnautojui Mikolajui Boguševičiui parodęs žaizdas, <...>; o per tas muštynes jam dingęs sidabruotas kardas, diržas su 60 kapų grašių; ir (brolis) to motinos dvaro du – širmą ir bėrą – arklius. <...>“⁷⁶ Šio nusikaltimo *objektas* –

⁷³ *Статут Вяікага Княства Литоускага 1588*, išnaša 39, p. 139.

⁷⁴ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 258.

⁷⁵ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 243.

⁷⁶ Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією. Т. XVII, išnaša 63, p. 226.

nuosavybė. Jei grobimo metu būdavo padaroma žala asmens sveikatai, tai kvalifikuota kaip sutaptis grobimo ir sveikatos sutrikdymo. Nors Statutuose nėra aiškiai atribota, bet manytumėm, kad grobimas nuo užpuolimo ar plėšimo skiriasi pagrindiniu kėsiniamosi objektu. Užpuolimo ir plėšimo sudėčių pagrindinis kėsiniamosi objektas – asmuo, grobimo – nuosavybė.

Grobimai galėjo būti kelių rūšių: grobimas savanaudiškais tikslais, grobimas prieš paduodant ieškinį į teismą (pvz., nuganymo atvejais gyvulių pagrobimas), savavališkas skolų išieškojimas pagal prievoles arba už padarytą skriaudą, savavališkas pažeistų teisių atstatymas. Atsakomybė už grobimą buvo įvairi ir priklausė nuo grobimo rūšies. Griežčiau buvo baudžiama už grobimą turguose ir už skolininko turto pagrobimą. Tokiu grobimu būdavo pažeidžiami specialūs turgaus nuostatai.⁷⁷

Svetimo turto sugadinimas ar sunaikinimas, kaip nusikaltimas, buvo galimas tik tyčiniu, kartai net prievartiniu būdu. Visuose Statutuose yra norma dėl tyčinio ežių ar ribų sugadinimo (I LS VII sk. 8 str.): „Jeigu šlėkta šlėktai ribą ar ežią pažeistų ar išdegintų ugnimi, smurtu iškirstų ir ar kaip nors kitaip, ir tai būtų prieš jį įrodyta <...>“⁷⁸. III LS yra net visus skyrius pavadintas: „Apie pavietų pakamarius, apie teises į žemę, (valdų) ribas ir ežias“.

Prie svetimo turto sunaikinimo tyčiniu, prievartiniu būdu Statutai priskiria namų padegimą. Šis nusikaltimas laikytas labai pavojingu su labai griežta sankcijoje numatyta bausme – mirties bausmė sudeginant.

Statutuose buvo reglamentuoti tokie *religiniai nusikaltimai*:

1. krikščionio perėjimas į islamą ar judaizmą;
2. krikščionių tarnaujančių pas žydus ar totorius įkalbėjimas pereiti į islamą ar judaizmą;
3. totorių ar žydų naudojimas krikščionių žindyvių paslaugomis;
4. krikščionių perėjimas į kokią nors religinę sektą.

Aptariamais nusikaltimais visiškai nebūdingi šiuolaikinei demokratinių šalių baudžiamajai teisei, tačiau panašių teisės normų galima rasti kai kurių islamo valstybių teisės aktuose. LDK gyveno įvairių tautybių ir religijų atstovai, todėl Statutų sudarytojai negalėjo visiškai ignoruoti kitų tikėjimų asmenų teisių ir valstybine religija pripažinti –

⁷⁷ VASEVIČIUS, išnaša 43, p. 103.

⁷⁸ VALIKONYTĖ, išnaša 35, p. 212.

krikščionių arba net katalikų tikėjimą, kaip tuo metu buvo beveik visoje Vakarų Europoje. Šie religiniai nusikaltimai, manytumėm, atsirado Statutuose Lenkų ir Vakarų Europos teisės įtakoje. Reikia pastebėti I LS tokių nusikaltimų nebuvo reglamentuota.

Nors LDK buvo tam tikra religinė laisvė, vis dėlto II ir III LS įtvirtintos religinių nusikaltimų sudėtys griežtomis sankcijomis ribojo perėjimą iš krikščionių religijos į islamo ar judaizmo, tačiau skatino atvirkštinį procesą. Už perėjimą iš islamo ar judaizmo į krikščionybę buvo suteikiami bajorų titulai.

Norma draudžianti krikščioniškų šeimų palikuonių perėjimą į „eretiskas sektas“, buvo skirta kovoti su protestantizmo plitimu LDK. Ši norma buvo tik II LS. Protestantų įtakai didėjant LDK, III LS šios normos atsisakyta.

I Lietuvos Statute nusikaltimas suprantamas kaip žala asmeniui ir kaip žala visuomenei. II ir III Lietuvos Statutuose visų pirma akcentuojama nusikaltimo pavojingumas visuomenei, ir tik po to kaip žala asmeniui ar jo turtui.

2. BAUSMIŲ SISTEMA IR BAUSMIŲ SAMPRATA.

Statutuose įtvirtintose sankcijose už nusikaltimus buvo numatytos trys sudedamosios bausmių dalys: asmeninės bausmės, baudos Didžiojo kunigaikščio ar jo atstovo naudai ir žalos atlyginimas nukentėjusiajam. Kai kuriais atvejais (žiūr. bausmių palyginimo lentelę), kai reikėdavo žalą atlyginti keleriopai, šis bausmės elementas savo turiniu artėdavo prie baudos. II ir III Statutų sankcijose numatyta religinė atgaila už padarytą nusikaltimą, nes nusikaltimas buvo suprantamas ir kaip nuodėmė.

Statutuose yra numatytos tokios bausmės:

1. mirties bausmės (pakariant, sudeginant, sodinant ant kuolo, nukankinant, ketvirčiuojant, paskandinant);
2. kūno žalojimas (kūno plėšymas replėmis, šnervių perplėšimas, kitų kūno dalių ar organų žalojimas);
3. fizinės bausmės (plakimas prie gėdos stulpo, sukaustymas grandinėmis);
4. laisvės atėmimas;
5. ištrėmimas;
6. garbės atėmimas;
7. paveldėjimo teisių atėmimas;
8. baudos;
9. padidintas žalos atlyginimas;
10. pilnas ar dalinis turto konfiskavimas.

I Lietuvos Statute dar gana plačiai buvo įteisinta kompozicijos sistema. II ir III Lietuvos Statutuose buvo numatoma vis daugiau viešųjų bausmių, kurios rodė valstybės neigiamą reakciją į nusikaltimus, bet dar turėjo ir keršto liekanų. Bausmė suteikdavo nusikaltėliui kentėjimus, kurių jis nusipelnė dėl savo kaltės. Bausmė buvo atlyginimas nusikaltėliui už jo padarytas skriaudas ir nuostolius. Pagal Statutus nusikaltėlis turėjo atsakyti asmeniškai. Tačiau išliko ir tam tikra šeimos narių materialinė atsakomybė – jei jie žinojo apie nusikaltimą arba jei šeimos narių turtas nebūdavo atidalintas nuo nusikaltėlio. Pono materialinė atsakomybė už savo tarnų padarytas veikas. Nukentėjusiajam galėjo atlyginti ir kitas asmuo, nes materialinė bausmės dalis buvo skirta pirmiausia nukentėjusiojo materialiniam patenkinimui.

Bausmių pokyčių Statutuose už svarbesnius nusikaltimus palyginimo lentelė (sudaryta autorius):

STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS I LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS II LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS III LIETUVOS STATUTE
Didžiojo kunigaikščio sprendimų nepripažinimas	Bauda 12 rub. ir 6 savaitės kalinimo	Bauda 12 rub. ir 12 sav. kalinimo	Bauda 12 rub. ir 12 sav. kalinimo
Didžiojo kunigaikščio raštų ar anspaudų padirbinėjimas	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant
Valstybės išdavimas – perbėgiant pas priešą	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas
Už pinigų vertės mažinimą klastojant	--	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant
Pasikėsinimas į Didžiojo kunigaikščio urėdą (sumušimas, sužeidimas, užpuolimas)	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Didžiojo kunigaikščio urėdo nužudymas	--	--	Mirties bausmė ir dviguba galvažudinė
Karinės tarnybos vengimas	Dvaro konfiskavimas	Dvaro konfiskavimas	Dvaro konfiskavimas
Netinkamas sargybos pareigų atlikimas, dėl ko patirta žala nuo priešų	Dvaro konfiskavimas ir mirties bausmė (ar taikyti abi bausmes sprendė D. Kunigaikštis)	Dvaro konfiskavimas ir mirties bausmė (ar taikyti abi bausmes sprendė D. Kunigaikštis)	Dvaro konfiskavimas ir mirties bausmė (ar taikyti abi bausmes sprendė D. Kunigaikštis)
Pabėgimas iš mūšio lauko	Dvaro konfiskavimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas
Samdiniai už plėšimą	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Stovyklos ar gurguolės užpuolimas ir ko nors sužeidimas, sumušimas	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Neteisėtas gyventojų turto pasisavinimas karo žygio metu	Smurtinė ir sukaustymas grandinėmis	Žalą atlyginti dvigubai	Žalą atlyginti dvigubai
Vižas už nesąžiningą vienos šalies palaikymą	--	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Kito proceso dalyvio įžeidimas teismo metu	6 savaites kalėti	6 savaites kalėti ir sumokėti įžeistinę	6 savaites kalėti ir sumokėti įžeistinę
Kito proceso dalyvio sužeidimas teismo metu	Rankos nukirtimas	Mirties bausmė kompensacija už sužeidimą	Mirties bausmė ir dviguba kompensacija už sužeidimą
Kito proceso dalyvio nužudymas teismo metu	--	Mirties bausmė, galvažudinė ir garbės atėmimas	Mirties bausmė, dviguba galvažudinė ir garbės atėmimas
Melagingas parnešimas apie politinį nusikaltimą	--	--	Baudžiamas tokia bausme, kokia būtų nubaustas melagingai apkaltintasis
Melagingas apkaltinimas nusikaltimo padarymu	--	--	Kūno žalojimas perplėšiant šnerves
STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS I LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS II LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS III LIETUVOS STATUTE

Netikrų dokumentų pateikimas teismui	--	--	Bauda D. kunigaikščio naudai arba mirties bausmė
Pasipriešinimas teismo sprendimo vykdymui	--	Dvaro konfiskavimas ir teisių atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir teisių atėmimas
Slaptas smuklės steigimas	Inventoriaus konfiskavimas ir smuklės likvidavimas	Inventoriaus konfiskavimas ir smuklės likvidavimas	Inventoriaus konfiskavimas ir smuklės likvidavimas bei bauda 20 kapų grašių ir 6 rub.
Valkatų slėpimas namuose	--	--	2 kapai grašių
Čigonų slėpimas namuose	--	--	20 kapų grašių
Naudojimasis suklastotais svorio ar ilgio matais	--	3 rub. bauda	3 rub. bauda
Svorio ar ilgio matų klastojimas	--	--	12 kapų grašių bauda
Kai paprastas žmogus įžeidžia bajorą	--	Kūno žalojimas nupjaunant liežuvį	Plakimas prie gėdos stulpo
Už išvadimą pavainikiu	Kalinamas kol viešai neatsiprašys	Kalinamas kol viešai neatsiprašys	80 kapų grašių bauda
Už bajorės išvadimą ištvirkėle	--	--	80 kapų grašių bauda
Tėvų nužudymas	Mirties bausmė nukertant galvą ir garbės praradimas	Kūno žalojimas replėmis ir mirties bausmė nuskandinant	Kūno žalojimas replėmis ir mirties bausmė nuskandinant
Tarnas nužudęs poną	--	Mirties bausmė ketvirčiuojant	Mirties bausmė ketvirčiuojant
Paprastas bajoro nužudymas	100 kapų grašių galvažudinė ir tiek pat D. Kunigaikščiui	100 kapų grašių galvažudinė ir tiek pat D. Kunigaikščiui	100 kapų grašių galvažudinė ir tiek pat D. Kunigaikščiui
Jei bajoras klastingai nužudydavo bajorą	--	--	Mirties bausmė ketvirčiuojant arba pasodinant ant kuolo, dviguba galvažudinė ir garbės atėmimas
Jei paprastas žmogus klastingai nužudydavo bajorą	--	--	Mirties bausmė nukankinant
Savo vaiko tyčinis nužudymas	--	--	4 m. 6 sav. kalėti, o po to viešai bažnyčioje ar cerkvėje atgailauti
Bajorui nužudžius paprastą žmogų	--	60 kapų galvažudinė	60 kapų galvažudinė ir spec. atvejais mirties bausmė
Merginos ar moters išprievartavimas	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Plėšimas	Mirties bausmė ir kompensacija už žalą asmeniui ir už padarytą materialinę žalą	Mirties bausmė ir kompensacija už žalą asmeniui ir už padarytą materialinę žalą	Mirties bausmė ir kompensacija už žalą asmeniui ir už padarytą materialinę žalą
STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS I LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS II LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS III LIETUVOS STATUTE

Užpuolimas dėl kurio buvo žmonių aukų	Mirties bausmė ir baudos D. Kunigaikščio bei nukentėjusiojo naudai (galvinė ar smurtinė)	Mirties bausmė ir baudos D. Kunigaikščio bei nukentėjusiojo naudai (galvinė ar smurtinė)	Mirties bausmė ir baudos D. Kunigaikščio bei nukentėjusiojo naudai (galvinė ar smurtinė)
Neteisėtas bajoro laisvės atėmimas susyjas su kankinimais	--	--	12 rub. bauda už smurtą, dviguba bauda D. Kunigaikščiui ir 3 mėn. kalinimo
Vagystė kai vagis pagaunamas nusikaltimo vietoje ir voginio vertė didesnė nei ½ rub. (I ir II LS) arba didesnė nei 4 kapos grašių (III LS)	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant
Vagystė kai vagis pirmą kartą pagaunamas nusikaltimo vietoje ir voginio vertė mažesnė nei ½ rub. (I ir II LS) arba mažesnė nei 4 kapos grašių (III LS)	Plakimas rimbu ir bauda (mirties bausmė jei negalėdavo išpirkti voginį iš teismo)	Plakimas rimbu ir bauda (mirties bausmė jei negalėdavo išpirkti voginį iš teismo)	Bauda (mirties bausmė jei negalėdavo išpirkti voginį iš teismo)
Pakartotinė vagystė nepriklausomai nuo voginio vertės	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant
Medžiojimas svetimoje girioje	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Atlyginti už sumedžiotus žvėris ir 6 sav. kalinimo
Svetimų namų padeginimas	--	--	Mirties bausmė sudeginant
Prostitucija	--	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Ištekėjusios moters nesantuokiniai lytiniai santykiai, jei užklupta <i>in flagranti</i>	--	Mirties bausmė abiems meilužiams	Mirties bausmė abiems meilužiams
Dvipatystė	--	--	Mirties bausmė
Sąvadavimas: a) pirmą kartą b) antrą kartą	-- --	-- --	Kūno žalojimas (lūpų, nosies ausų nupjovimas) Mirties bausmė
Draudimo žydams ar totoriams turėti krikščionę vaikų žindyvę pažeidimas	--	20 kapų grašių bauda ir mirties bausmė	20 kapų grašių bauda ir mirties bausmė
Krikščionių šeimos vaikų perėjimas iš krikščionių tikėjimo į religinę sektą	--	Paveldėjimo teisės atėmimas	--
Krikščionio perėjimas į islamo ar judaizmo tikybą	--	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant

Kaip matome bausmių palyginimo lentelėje, vėlesniuose Statutuose sankcijos griežtėjo. Vis daugėjo asmeninių bausmių. Mirties bausmė I LS buvo numatyta 20 kartų, II LS jau tris kart, o III LS – penkis kart daugiau. Kūno bausmės I LS minimos 4 kartus,

II LS – 8, o III LS – 24 kartus. Įkalinimas I LS minimas tik 3 kartus, II LS - jau 30, o III LS – 45 kartus.⁷⁹ III LS, kas nebūdinga LDK teisei, baudžiant už šmeižtą iš esmės taikytas taliono principas.⁸⁰ Visuose Statutuose valstybinių nusikaltimų, nusikaltimų valdymo tvarkai ir karinių nusikaltimų atvejais vyravo požiūris į bausmę, kaip viešą atpildą už piktadarystę. Nusikaltimų asmeniui ir jo turtinių teisių pažeidimų atvejais vyravo nukentėjusiojo patenkinimo ir atlyginimo jam principas. I LS atlyginimo nukentėjusiajam už padarytą žalą atlyginimo principas yra pagrindinis ir tik iš dalies buvo siekiama nubausti nusikaltėlį, tuo atgrasant kitus nuo nusikaltimų darymų ateityje. II LS reglamentuotos bausmės turėjo įbauginti kitus asmenis, todėl jos buvo vykdomos viešai ir viešai skelbiamos.⁸¹ II ir III Statutuose, kaip matome iš bausmių palyginimo lentelės, *įsivyrąja įbauginimo ir galimybės nusikalsti atėmimo principai. Kadangi nusikaltimas pradėtas laikyti visuomenine blygybe, todėl ir bausmė laikyta viešu atpildu už piktadarybę. Žalos atlyginimas nukentėjusiajam, kaip bausmė, beveik prarado savo reikšmę.*

---

⁷⁹ STANKEVIČIUS, V. *Baudžiamoji teisė*. Kaunas, 1925, p. 265.

⁸⁰ DIČIUS, P., ANDRIULIS, V., RAUDELĪŪNAS, V., VANSEVIČIUS, S. *Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV-XIX*. Vilnius: Mintis, 1981, p. 131.

⁸¹ VANSEVIČIUS, S. *Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute // 1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas*. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993. P. 47.

IŠVADOS

Dėstomojoje dalyje analizuojant ir apibendrinant LDK baudžiamosios teisės šaltinius, nusikaltimų ir bausmių sampratos kaitą tiriamuoju laikotarpiu ir šiuos reiškinius lyginant su šiuolaikinės baudžiamosios teisės teorija, jos principais, siekta atsakyti į magistrinio darbo pradžioje užduotus klausimus.

1. Nuo visiškai fragmentiško atskirų nusikaltimų reglamentavimo teisės aktuose (Kazimiero Teisynas, Kariuomenės nuostatai), palaiptai pereita prie principo, kad atsakomybė kyla tik už teisės aktuose uždraustų veikų padarymą. I Lietuvos Statute dar yra nuoroda į paprotinę teisę nesant padarytą veiką atitinkančios normos. Tačiau jau II ir III Lietuvos Statutuose nusikaltimu laikomos tik juose uždraustos veikos.

2. Pamedės, Kazimiero teisynuose bei Kariuomenės nuostatuose aiškiai vyrauja objektyvusis pakaltinimas. Statutuose požiūris į asmens kaltę gerokai skyrėsi nuo iki tol egzistavusio: II ir III Statutuose buvo numatyta daugiau aplinkybių šalinančių baudžiamąją atsakomybę arba švelninančių ją: psichinė liga, jaunas amžius. Tačiau Statutų sudarytojai subjektyvaus pakaltinimo principo pilnai neįgyvendino – liko nemažai veikų kurių sudėtyje subjektyviųjų požymių nebuvo.

3. Besiformuojant klasei visuomenei pradėjo ryškėti bausmės individualizavimas bei siaurėti baudžiamųjų ratas. Statutų galiojimo laikotarpiu baudžiamojon atsakomybėn buvo traukiamas tik tas asmuo kuris padarė nusikaltimą, nors dar buvo likus materialinė šeimos narių atsakomybė už šeimos nario nusikaltimu padarytą žalą ir baudos sumokėjimą, bet tik tuo atveju jei nusikaltėlio turtas nebūdavo atidalintas nuo kitų šeimos narių turto.

4. Pamedės Teisyne dauguma straipsnių neturi sankcijų – buvo palikta laisvosios kompozicijos sistema. Kazimiero Teisyne jau yra sankcijos, numatančios asmenines bausmes, kaip papildomą bausmę po žalos atlyginimo. II ir III Lietuvos Statutuose įsigaliojo principas, su retom išimtim (kai dėl konkrečios bausmės parinkimo sprendavo Didysis kunigaikštis), kad skiriamos tik juose įtvirtintos bausmės.

5. Nagrinėjamo laikotarpio teisėje dar didelė paprotinė teisės įtaka, kurioje nusikaltimas buvo suprantamas tik kaip reali žala asmeniui ar jo turtui. Statutuose yra keletą normų numatančių atsakomybę vien tik už ruošimąsi nusikalsti, tačiau tai daugiau išimtis nei taisyklė.

6. Pradedant nuo II Lietuvos Statuto LDK teisėje įsivyravo supratimas, kad nusikaltimu pirmiausiai pažeidžiamas valstybės ir visuomenės saugumas.

7. Bausmės oficialumo pirmieji požymiai yra jau Pamedės Teisyne - normos draudžiančios bet kokią savavališką susidorojimą su nusikaltėliu ar net susitarimą su juo be teismo žinios dėl žalos atlyginimo ir atleidimo nuo bausmės. Kazimiero Teisyne, Kariuomenės nuostatų ir ypač Lietuvos Statutų galiojimo laikotarpiu teismo sprendimas buvo priimamas ir bausmė skiriama Didžiojo kunigaikščio vardu.

8. Nagrinėjamu laikotarpiu, pradedant nuo Pamedės teisyne, bausmės buvo skiriamos viešai, siekiant vieno iš bausmės tikslų – bendrosios prevencijos.

9. Pamedės bei Kazimiero teisyne galiojimo laikotarpiu bausmės paskirtis buvo visų pirma atlyginti žalą nukentėjusiajam. Kariuomenės nuostatuose ir Lietuvos Statutuose įtvirtintų bausmių paskirtis individualioji ir bendroji prevencija, o dažnai ir galimybės pakartintai nuskalsti atėmimas.

Apibendrinant, galima teigti, kad LDK egzistavimo laikotarpiu, baudžiamoji teisė, tame tarpe samprata apie nusikaltimus ir bausmes žengė didelį žingsnį lyg šiuolaikinės baudžiamosios teisės sampratos. III Lietuvos Statute galima rasti (pilnai ar iš dalies) tokius kertinius šiuolaikinės baudžiamosios teisės principus ar institutus, kaip: nekaltumo prezumpcija, būtiniosios ginties, būtinojo reikalingumo, bausmės oficialumo ir viešumo, subjektyvaus pakaltinimo, atsakomybės tik už teisės aktuose įtvirtintus nusikaltimus, asmeninė atsakomybė už padarytą nusikaltimą, nepakaltinamumas dėl amžiaus ar psichinės negalės. Tačiau lygiagrečiai egzistavo ir senieji, šiuolaikinei baudžiamosios teisės sampratai nerimtini principai ir institutai: luominis teisės principas, bausmių kompozicijų sistemos likučiai, tam tikrais atvejais galimybė išsipirkti nuo asmeninės bausmės, objektyviojo pakaltinimo likučiai, religinės laisvės ribojimai teisės aktuose ir pan.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. ANDRIULIS, Vytautas., *et al. Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
2. ANDRIULIS, V., RAUDELIŪNAS, V., ir VANSEVIČIUS, S. *Teisės bruožai Lietuvoje XV-XIX*. Vilnius: Mintis, 1980.
3. BUMBLIAUSKAS, A. *Senosios Lietuvos istorija 1009-1795*. R. Paknio leidykla, 2005.
4. DIČIUS, P., ANDRIULIS, V., RAUDELIŪNAS, V., VANSEVIČIUS, S. *Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV-XIX*. Vilnius: Mintis, 1981.
5. *Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos // Straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos*. Sudarė J. Skirius ir G. Šapoka. Vilnius, 2001.
6. JANULAITIS, A. *Pagrindinės žinios apie Teisyną // Kazimiero teisynas (1468 m.)*. Spaudai parengė J. Jurginis. Vilnius: Mintis, 1967. P. 5-15.
7. *Kazimiero teisynas (1468 m.)*. Spaudai parengė J. Jurginis. Vilnius: Mintis, 1967.
8. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija // T. 6*. Spaudai parengė Aničas, J., *et al.* Vilnius: Mokslas, 1980.
9. *Lietuvos Metrika*. Knyga Nr. 8 (1499-1514). Užrašymų knyga 8 // Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 115-156.
10. MACHOVENKO, J. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sričių privilegijos kaip teisės šaltiniai: Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius, 1997.
11. MACHOVENKO, Jevgenij. *Nelietuviškų žemių teisinė padėtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XIX-XVIII a.)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999.
12. MAKSIMAITIS, M., VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997.
13. PAKARKKLIS, P. *Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai*. Kaunas, 1948.
14. STANKEVIČIUS, V. *Baudžiamoji teisė*. Kaunas, 1925.
15. ŠAPOKA, A. *Lietuvos istorija*. Kaunas, 1936.
16. VALIKONYTĖ, I., LAZUTKA, S., GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001.
17. VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai: pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus*. Vilnius: Mintis, 1981.

18. VANSEVIČIUS, S. *Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute // 1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas*. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993. P. 47-48.
19. *Акты издаваемые Виленскою археографическою коммиссиею. Т. XVII.* // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 225-353.
20. *Литовская Метрика. Отдел первии-второи. Часть 3: Книги публичных дел. Т. 1.* // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 127-128.
21. *Статут Вяіікага Княства Літоускага 1588* // Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Parengė A. Baliulis, E. Meilius. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 130-146.

SANTRAUKA

Преступления и наказания в праве Великого княжества Литовского. (Crimes and Penalties in the Law of Lithuanian Grand Principality)

Цель магистерской работы: произвести анализ изменения структур преступлений и наказаний и их понятий в праве Великого княжества Литовского, сравнить понятие уголовного права того времени с нынешним понятием уголовного права. Основные источники анализа уголовного права: Памедский судебник (1340 г.), Судебник Казимера (1468 г.), Воинский устав (1507 г.) и Литовские Статуты (1529, 1566, 1588 гг.).

В Памедском судебнике кодифицировано прусское обычное право, поэтому этот источник права можно только косвенно отнести к источникам права Великого княжества Литовского. Он даёт только отдалённое представление об истоках литовского права. Признак обычного права заключается в том, что большинство статей не имеет санкций, действовала система свободной композиции.

Судебник Казимера – это первая попытка кодифицировать литовское право. Судебник имеет небольшой объём. В нём регламентированы имущественные преступления, преступления против личности и наказания за них. В судебнике систему свободной композиции начала менять система государством санкционированной композиции и личные наказания.

Воинский устав в первую очередь предназначен был регламентировать военную службу, но в нём есть несколько норм уголовного права, связанных с имущественными преступлениями и преступлениями против личности. По значимости на первый план выходят личные наказания и только на втором плане остаётся возмещение ущерба пострадавшему.

С появлением Первого Литовского Статута начался новый этап уголовного права Великого княжества Литовского. В Статуте уже регламентированы все основные виды преступлений, но в случаях отсутствия надлежащих норм ещё можно было руководствоваться и нормами обычного права. Преступления в Первом Литовском Статуте понимаются прежде всего как ущерб пострадавшему и только после этого – государству. Во Втором и Третьем Литовских Статутах преступления понимаются прежде всего как ущерб государству и обществу.

Главная цель наказаний – это причинение мук преступнику и только после этого возмещение ущерба пострадавшему.

В III Статуте можно найти основные принципы современного уголовного права или их зачатки. Во время существования Великого княжества Литовского уголовное право бурно развивалось и постепенно приближалось к нынешним принципам уголовного права.